СЛОВО Просвіти

Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК **14—15 (1118-1119), 8—21 квітня 2021**

Українська російська мова? — Ні, наступ на державну українську!

4 квітня у програмі “Взгляд с Банковой” телеканалу “Дом” прес-секретарка президента України Юлія Мендель виступила з міркуваннями, які збурили громадськість.

“Росія не є монополістом на російську мову. І нам пора давно самим демонополізувати російську мову. І голосно заявити, що в Україні є українська російська мова”, – сказала Юлія Мендель.

Ось кілька цитат з її виступу, які найбільше обговорюються в мережах (цитуємо мовою оригіналу):

– “От принятого в разгар предвыборной гонки 2019 года закона о языке вся страна так и не заговорила на украинском”.

– “Украине нужно подняться над темой языка и подумать о том, как сплотить общество”.

– “Украинский должен быть защищен, и сегодня он защищен. Но должны быть защищены и граждане. И не важно, какой язык они используют в быту. Ведь самая большая ценность — это человек”.

– “Россия не является монополистом на русский язык. И нам пора давно самим демонополизировать русский язык. И сказать громко, что в Украине есть украинский русский язык”.

Редакція газети “Слово Просвіти” сьогодні друкує думки журналістів, громадських діячів, політиків, які зреагували на ці неоднозначні заяви речниці президента Володимира Зеленського, оприлюднивши їх, зокрема, в соцмережі Фейсбук.

“Зелені” прагнуть вивести питання розширення простору використання державної мови за межі блоку питань національної безпеки. І це дуже небезпечний шлях.

Мовний закон був прийнятий не для того, щоб усі заговорили українською!.. Сенс в іншому – у публічному просторі держава, що зветься Україна, має одну державну мову – українську, має домінувати саме вона, українська, а не “якась інша”. Мендель каже, що зараз українська мова захищена, але це брехня. Закон іще навіть не повністю набув чинності, але вже активно саботується різноманітними дрібними колонізаторами, які міцно вчепилися у свій домінантний статус. Крім того, вороги України із числа тих самих “слуг” постійно заявляють про наміри його знищити. Прибрати санкції за злісні порушення – це фактично вбити закон як такий. Далі він перетвориться на декларацію благих намірів.

Захист громадян? Яких? Тих, хто відмовляються від української? Так вони в нас дуже навіть захищені. В Україні можна повністю реалізовуватися, гарно заробляти, мати авторитет, взагалі не використовуючи українську мову! Повірте – я мешкаю саме в такому місті, де це запросто...

Найбільш незахищеною категорією населення в Україні ще й досі є україномовні українці... Бути україномовним українцем на великих просторах нашої держави банально невигідно: “русскім”, “х*хлом”, “мєстним”, “укрАінцем”, а головне “русскоязичним” – якось перспективніше.

Якщо я взагалі почав про якусь там програму на каналі “Дом”, то варто сказати й про те, що цей канал сам по собі абсурдний. Українська влада використовує його, щоб виправдовуватися й розповідати про свою прихильність до російської мови. Це гра на боці “русского міра”... Діяльність за межами здорового глузду... Що ж до “цільової аудиторії”, то людям, які мають намір мешкати у вільній Україні, потрібен, образно кажучи, не “Дом”, а “Дім”, а ті, хто бажають відмежуватися від української мови, членами української спільноти не стануть! А будь-які “особиє статуси” і спеціальні умови лише наближатимуть їх до Росії. Російське культурне поле намертво впаяне в політичне!

Нам не потрібні люди, в головах яких живуть російські наративи і роїться ненависть до України та всього українського! Я вже мовчу про наявність у багатьох із них російських паспортів...

На жаль, велика частина “насєлєнія”, що, мешкаючи на окупованих територіях, пройшла “школу російського фашизму”, не придатна для інтеграції в українське культурно-політичне поле, а вороже налаштованих елементів нам тут і без них вистачає!

Сергій БРАГАР

На найвищому державному рівні Аваков і Мендель говорять про якусь українську російську мову.

Це настільки абсурдно після семи років війни з ворогом, який, власне, під прапором збереження рускоязичних в Україні, знищує наше теперішнє і майбутнє, що й коментувати гидко. За сім років, якщо вже ти вирішив бути на боці України, за сім довгих років невже той, хто не знав української, не міг її вивчити? Мостять-мостять. Крутять-крутять. Все шукають якесь виправдання своїй лінні і тупизні. Якщо ми приймемо тези, які нав’язують Аваков-Мендель і група блогерів-ломів, то який смисл взагалі у війні за незалежність? Ти можеш не любити й не розуміти українську мову, але не розуміти, що “русский язык”, його толерація і державна підтримка у будь-якій формі – це просто пастка. Або дурість. Або готовність до зради.

Віктор ЛЕШИК

Закінчення на стор. 2

ОЛЕНА БОНДАРЕНКО

3

МИКОЛА ЧАБАН

4

МИХАЙЛО СЛАБОШПИЦЬКИЙ

8-9

НАДІЯ НАУМОВА

10

ІВАН ХЛАНТА

15

Українська російська мова? — Ні, наступ на державну українську!

Закінчення. Початок на стор. 1

Відмазка для того, щоб далі ігнорувати українську мову в Україні. Про "українську російську".

Не буду повторювати очевидні речі, натомість пропоную подивитися на світовий досвід двомовності/багатомовності. Який використовують як "аргумент" прихильники двомовності в Україні.

Очевидно, що сьогодні прямо виступати за офіційну двомовність в Україні не беруться навіть відверто промосковські сили (що є нашим досягненням), але по факту вони ж говорять саме про це.

Двомовні/багатомовні країни діляться на три групи:

1. Двомовні або багатомовні країни, де немає власної національної мови. Наприклад, Канада. Країна, створена переселенцями на новому місці.

2. Двомовні або багатомовні країни, де є декілька державотворчих етносів. Наприклад, Бельгія. Ця країна поділена на два регіони за мовно-етнічною ознакою. У Фландрії та Валонії не просто свої мови, у них свої регіональні парламенти та уряди. У Бельгії немає загальнонаціональних ЗМІ і партій — всі жорстко прив'язані до тієї чи іншої мовної спільноти. Бельгійці жартують, що є лише дві єдині спільні для всіх них інституції – це король та футбольна збірна.

3. Постколоніальні країни, які зберегли офіційний статус імперської мови. Наприклад, Ірландія чи Білорусь. Оце вже більш схоже на наш випадок. І який результат? Він відомий – повна домінація мови колишньої метрополії та загрожений статус власної національної мови. І це все за умов декларованої мовної "рівноправності".

"Української російської" мови не існує. Існує російська мова. І вперте небажання деяких державних чиновників послуговуватись українською.

Андрій ІЛЛЄНКО

Немає жодної "української російської": є українська і є російська.

Думати, що абсурдними мантрами про "украинский русский" можна змінити доктрину путіна про захист російськомовних в усьому світі, щонайменше, легковажно.

Вважати, що цими ж мантрами можна посилити українське культурне різноманіття – безглуздо. Бо це різноманіття і так має місце, а російська мова посідає у ньому належне і – скажемо відверто – далеко не останнє місце.

Гадати, що ми можемо збагатити російську мову чимось винятковим дивно і хибно: хіба що удосконалити суржик. Україна – не Росія, ми маємо свою мову, яку й повинні посилювати та збагачувати. А українсько-російський суржик, як вияв впливу російської на українську та репресованого становища останньої в Російській імперії та СССР, збагачення не потребує. Навпаки, кожна освічена людина має тікати від нього якнайподалі. Політики у тому числі. Хіба когось непокоять лаври Азарова з його "азарівкою".

Отже, експортний потенціал ідеї про "украинский русский" мертвий: путіна на це не купиш.

А ось внутрішня ціна просування цієї ідеї уже не лише главою МВС Аваковим, а й представниками офісу Президента, як-от Мендель, буде надвисокою: нове коло спровокованої владою зневаги до української, ревізія мовного законодавства та новий виток внутрішньої нестабільності.

Чому нестабільності? Бо закономірний результат теми про "украинский русский", яку вкинула у суспільство влада, повернення у політичний порядок денний дискусії про другу державну мову – російську. Аякже, це ж уже не російська, це наша, "українська російська"!

Але й це путіна не зупинить: він ненавидить не українську мову, він ненавидить Українську Незалежність та людей, які є її носіями. Не зважаючи на мову їх спілкування.

Тому я закликаю владу зайнятися чимось більш продуктивним. Наприклад, ознайомитися із Законом України про застосування української мови як державної та статтею 10 Конституції України – там усе про усі мови уже написано.

В'ячеслав КИРИЛЕНКО

Владо, жени геть двієшників і ватників, що затесались у ваші ряди!

Існують певні громадяни, що "педалюють" питання скасування штрафів за порушення Закону "Про забезпечення функціонування української мови, як державної". По-перше. Вам, нешановні, влада протипоказана, а ваші незнання історії загрожують національній безпеці України. Думаю, що й у влади вистачить розуму не підтримувати ці маніакальні марення. Пора окремих нардепів, що поширюють такі "ініціативи", правомірність їхньої позиції розглядати в комітеті з етики. Ця несвідома "рать" повинна розуміти, що до ВРУ відстоювати українську мову вийдуть всі національно-демократичні сили. Слід назвати всіх українофобів, щоб їхні родичі, знайомі, однопартійці почали вчити їх розуму і примусили вискакувати із ватних валянків. А за їх ватну позицію вручати медалі московських попихачів — всім "охочим" розхитувати спокій в Україні. Антиномінація "Московський попихач" запроваджена Товариством "Просвіта" ім. Т. Г. Шевченка! І першим відзначеним кілька років тому є міністр Аваков, нездатний опанувати державну мову, хоча це є обов'язком державного службовця.

Микола ГОЛОМША

Знову почалися атаки на "Закон про мову".

Питання мови — це питання національної безпеки. Ні більше, ні менше. Тому що мова формує інформаційне середовище. І якщо ви говорите російською, то читаєте російською, дивитеся фільми російською, завантажуєте YouTube російською. А в сучасному світі ключова війна — інформаційна. Війна за мізки. А мова визначає те, як ви думаєте. І про що ви думаєте.

А хто визначає інформаційне середовище в російськомовному світі? Здогадаєтеся з трьох раз? І ви можете скільки завгодно говорити, що ви теж власник бренду "говорю російською", але це не має ніякого значення. Тому що смисли в російськомовному середовищі формує Росія. І завжди буде формувати. У неї більше ресурсів. От і все. І якщо ви залишаєтеся в російськомовному середовищі, то залишаєтеся під впливом Росії.

Якими б розумними думками ви себе не тішили. Скільки би не раділи, що це ми заснували Москву. Може, й ми. Але на свою голову. Колись індіанці також нагодували голодних переселенців з Європи. Добром це для них не закінчилось. І для нас не скінчиться, якщо ми дозволимо використати наше марнославство і затягти нас назад до російської мови. Бо зараз монопольне положення на ринку російської мови має Москва.

Тому так важливо вирватися з інформаційного поля російської мови. Тому що не можна воювати з Росією і слухати російські новини. Не можна боротися з русским миром і жити смислами русского мира. Тому що там формують свій порядок денний. І дуже часто антиукраїнський. І антизахідний. Пропагуючи інші цінності. Які можуть привести тільки до русского мира, а не до цивілізації.

І люди, чисті аркуші, особливо діти, просто вбирають це. І не розуміють, чому не можна говорити "громадянська війна", чому в сучасному світі важливо боротися з расизмом і толерантність – не порожнє слово. І вони стають тим магнітом, який утримує Україну в лапах русского мира. Нове покоління, для якого війна 2014 року це вже історія, а Майдан — далека історія, не розумітимуть, чому ж ми не можемо стати братами знов. Вони не відчували того болю і, слухаючи росіян, прийматимуть їхню позицію. Позицію минулого. Але загорнуту у красиву обгортку майстрів пропаганди і маркетингу.

Саме тому важливо, щоб день за днем все більше людей переходили на українську мову. Вчили англійську. Уникали смислів русского мира і не ставали рабами російської пропаганди. І якщо через тисячу років у нас буде українська англійська мова, і ми будемо сперечатися з Лондоном, у кого кращий акцент, тоді і можна буде повернутися до теми російської мови.

І так, знову і знову. Носіїв російської мови ніяк не обмежують. Це говорить носій. І так, відразу в країні не відбулося дива, і всі не заговорили українською. Але див не буває. Це поступовий процес. Див взагалі не буває, час це вже вивчити. Немає простого рішення, яке відразу приведе до мети.

Сергій ФУРСА

Уповноважений із захисту державної мови заявляє:

Відповідно до статті 10 Конституції України, єдиною державною мовою в Україні є українська. На цьому в ефірі телеканалу "Прямий" наголосив Уповноважений із захисту державної мови Тарас Кремінь, коментуючи заяву речниці Президента щодо "української російської мови".

Уповноважений нагадав, що три тижні тому Володимир Зеленський на форумі "Україна 30" сказав, що в нашій країні державною мовою є одна – українська, і для неї мають бути створені найкращі умови.

"Якщо продовжити його слова, то має імплементуватись та ефективно діяти Закон про мову. Отже, до кінця року, як це визначено стратегією дій уряду на 2021 рік, має з'явитись державна програма розвитку і опанування української мови. Водночас маємо сьогодні слова речниці президента. У мене виникає просте запитання: ми тепер на кого орієнтуємось?" – сказав він.

"Я не поділяю таких заяв, і вважаю їх такими, які не мають жодних перспектив. Статтею 10 Конституції України, якій в цьому році виповнюється 25 років, визначено, що єдиною державною в Україні є українська", – наголосив Тарас Кремінь.

Уповноважений вважає, що питання мови в Україні треба закрити раз і назавжди. "В нас є Закон "Про забезпечення функціонування української мови як державної", є система освіти, є державна влада, яка повинна сприяти розвиткові та функціонуванню української мови як державної. Зрештою, ми маємо зовнішні загрози, на які потрібно зважати", — зазначив Тарас Кремінь.

Уповноважений наголосив, що зараз Україна має ефективно займатися державною мовною політикою, при цьому створюючи кращі умови і для інформаційного захисту.

"Пам'ятаймо: захист мови – це і захист національних інтересів, основ конституційного ладу".

Прес-служба Уповноваженого із захисту державної мови

У весняно-грозовому повітрі, крім вірусів, повисли тривожні запитання.

Чи буде війна з Росією?

Вона триває сім років поспіль. Просто дехто цього не бачить, чи то пак не хоче бачити.

Чи хоче Росія справжньої війни з Україною?

Так. І далеко не тільки Путін.

Чи готова Росія до такої війни?

Цілком.

Чи потрібна їй така війна?

Так. Ненависть і насмішки Заходу не гоже прощати. Міру готовності англо-саксів допомагати Україні слід перевірити. З коштовним баластом днр/лнр треба щось вирішувати. Підупалий рейтинг треба піднімати. Порожні водосховища в Криму треба заповнювати. Протестні настрої всередині країни треба відволікати. Зупинити наступ на п'яту російську колону в Україні потрібно, доки не пізно. Для політичних торгів із Європою залишився останній аргумент. Безвладдям в Україні варто скористатися. А також – притлумленою реакцією на можливі значні жертви в часі розгубленості від ковід-пандемії...

А тепер запитання головне: чи готова Україна захистити себе від такого страшного ворога?

Влада – ні. Армія – наполовину. Але це ніскільки не вирок ситуації, якщо згадати великого знавця воєн Наполеона: "Військових сил недостатньо для порятунку країни, але, коли її захищає народ, вона непереможна".

Тільки це екзистенційне питання вирішить, чи підуть вони війною на Україну і яким буде її результат.

Скільки зловісних сил, зовнішніх і внутрішніх, явних і прихованих, невтомно випробовують наш імунітет – державницький, національний, ментальний, духовний, фізичний, – а ми, попри все, живемо... і йдемо далі наперекір жорстоким вітрам і вітрякам доби – назустріч своїй священній Весні!

Мирослав ДОЧИНЕЦЬ

Тепер – назавжди

У 1994 році в газеті “Независимость” з’явилася стаття “Кенгір-1954” – до 40-річчя Кенгірського повстання. Про це тоді практично не писали, але мені вдалося зібрати достатньо матеріалу і свідчень. Мала й світлину зовсім молодих жінок, ув’язнених Кенгірського табору, які згодом стануть учасницями повстання, а деякі з них загинуть під гусеницями совєтських танків.

У день виходу публікації (збіг!) до редакції завітала наша колега, заступниця голови Народного Руху України Олена Бондаренко і, глянувши на світлину, сказала:

– А ось моя мама! – і показала на вродливу жінку в білій в’язаній хустині.

– ?!

Так мені відкрилася історія Ольги Бондаренко (Лядської), у якій, здається, зібрано найвищої сили випробування, яке тільки може випасти на одне життя жінки. Сфальшована історія в книзі “Молода гвардія” стала підставою для звинувачення її у зраді родінє, ув’язнення на 10 років ГУЛАГу, позбавлення прав, переслідування на тривалі 45 років!

Після нашої першої зустрічі я написала матеріал “СЧ666” – такий табірний номер носила Оля на руці. За цим номером її кликали наглядачі й охорона...

Але буде в умовах неволі дивовижна зустріч із мадярським лікарем Ференцом Варконі, що стане коханням на все життя. “Мене найбільше вразило те, що в умовах ГУЛАГу люди зі своїм коханням, як квіти з каменю проростали і з ним вивершувалися до неба”, – скаже згодом Олена Бондаренко, донька Ольги і Ференца, народжена в ГУЛАГу. 40 днів і ночей тривало повстання. 40 днів і ночей люди були вільними за ґратами. Після поразки, Олю та інших учасниць повстання етапували в Сибір, до Тайшету. Але вона вже буде іншою.

Доленосним для Олі стане спілкування з жінками із Західної України, що відбуватимуть терміни за участь в ОУН і УПА. Уроки правдивої історії, спільні традиції, свята загартують і утвердять Ольжине українство.

...У 1990 році її реабілітують, вона дочекається незалежності України. Житиме в Києві серед найрідніших людей – донечки Олени, внучки, правнука... Листуватиметься, телефонуватиме, творитиме і любитиме білий світ. Ми створимо з пані Оленою Бондаренко не одну передачу на Українському радіо про її Маму, оприлюднимо наші історії у книжках “Янголи небесної чоти” і “Одна з Нас”. І скільки вона жила, я відчувала на Лівому березі її світлу присутність. Веселку понад Дніпром, що єднала Україну зі своєї рідної Слобожанщини до моєї рідної Волині. Тепер – назавжди.

Галина ДАЦЮК

Мама. Дівчинка, яка перемогла ГУЛАГ

Олена БОНДАРЕНКО

Років у п’ять, в Луганську, я загубилася. Ми йшли-йшли, я трималася за мамину руку, і раптом рука десь поділась, а я опинилися сама серед вулиці.

Мабуть, мама мене тут-таки знайшла. Але стан – відчаю, жаху, самотності, безпорадності й беззахисності – запам’ятався назавжди. Тепер от він виринув ізнову...

Коли мама була в реанімації, а я у звичайному “ковідному” відділенні, мені дозволили до неї навідатися. Вона завжди була невеличкою, а це стала зовсім, як пташечка. Я гладила її личко, худесенькі ручки, примовляючи: “Мамочко моя маленька...”

Моя маленька, відважна пташечко. Господь дав тобі стільки талантів. Ти пречудово співала і вишивала. У сірі радянські часи наші розкішні ситцеві й штапельні сукні, пошиті тобою, вбирали очі.

А як ти малювала!.. У таборі твоя дружба з дівчатами-західнячками почалася з різдвяних і великодніх поштівок, що ти малювала для них на якихось випадково вцілілих від “шмону” шматках паперу. Мабуть, і зараз чиїсь діти чи внуки бережуть ті поштівочки...

Мій дід Санько (Олександр Якимович) мав 4 класи освіти і курси рахівників. Переказують, рахівником та бухгалтером був дуже добрим. Навесні 1941-го дістав скерування на роботу до Краснодона, трохи згодом перевіз дружину й доньку.

У червні 1942-го, коли вже підступали німці, діда забрали до “трудармії” рити окопи. Дружина з донькою повернулися до рідного села Оріхівки. Потайки від мами дівчисько передало подружці листа для хлопчика. В листі було про кохання, про “Слава дорогому Сталіну” і про “Смерть фашистським загарбникам”.

Подружку німці забрали з “молодогвардійцями”. Листа вона передати не встигла, його знайшли й приїхали по маму. Били, мордували, вона казала, що нічого не знає, й то була чистісінька правда. Звідки їй було знати про ту “гвардію” – де Оріхівка, а де Краснодон...

Бабуся днювала й ночувала під поліцією, аж поки хтось порадив принести все, що є. Викупила за бутиль самогону та дві “турецькі” шалі з посагу. Гнала пішки дівку від Краснодона до Оріхівки штурханами, обидві голосили.

2 квітня 1943 року за мамою приїхав СМЕРШ. Швиденько дали сумнозвісну “десятку” – як усім, хто “вижил, значит, сотрудничал”.

1946-го зненацька, вже із зони, етапували до Москви, у Лефортово. Бо вийшов роман Олександра Фадєєва “Молодая гвардия”. На ролі головних “зрадниць” було призначено “подружек Вирікову і Лядскую”.

(Із Зінаїдою Вириковою познайомилися вже після реабілітації. До тих пір обидві вважали іншу вигаданим персонажем...)

А тоді, свіжими слідами фадєєвського роману, “прототип” треба було підігнати під образ. Від моєї мами вимагалося зізнання у... зраді “Молодої гвардії”. Її не допитували, “слідчі” й самі знали, що питати нічого. Її просто три роки катували з однією вимогою: “Підписуй!”. Потім – відкрита форма туберкульозу. Ліків не давали. Померти – теж. Коли об стіну розбила собі голову, врятували. Повинна була дожити до суду.

Чергова “підсадна”: “Підпиши, ти ж така молоденька, засудять, відправлять у зону, в больнічку, виживеш...”

Якось я спитала, що саме вона підписала. Мама сказала: “Я не знаю... Був чистий аркуш...”

На суд її вдягли в чиїсь гарну сукню і туфлі на підборах. Співкамерниця зронила: “Значіт, расстрєл, оні так всегда дєлают...”

Дали 15 років суворого режиму. Казахстан. Табір “Степлаг” (Особлаг № 4). с. Джезказган, Кенгір...

Її справді чомусь трохи лікували. На рентгені вони й побачилися – лікар-в’язень Ференц і Оля. Як багато інших молодих людей, примудрялися передавати одне одному записочки. В одній він написав, що кохає й хотів би мати її за дружину.

16 травня 1954 року почалося Повстання. Мої майбутні мама і тато були першою парою з багатьох, що вінчалися. Вінчав їх католицький священник отець Антон Куява, а свідками були воїн УПА пан Володимир Караташ і його майбутня дружина Анна (Нуся) Людкевич.

На той час моя мама від подруг-західнячок вже знала правду і про нелюдську радянську владу, і про нашу страшну, трагічну і героїчну історію. Із зацькованої жертви завдяки їм вона стала Українкою.

26 червня о 3.30 до зони увійшли танки. Українки у вишиванках узялися попід руки і вийшли назустріч, заступивши собою друзів. Танки рушили по людях... Хто вихопив мою маму і вкинув у якусь яму – вона не пам’ятає. Ніби якийсь товариш мого батька... На той момент вона вже носила мене...

Символи Кенгірського повстання

Організаторів і керманичів розстріляли. Кількасот перевели на тюремний режим. Понад 1000 “особливо активних” завантажили у потяг і добу тримали без води на пекучому сонці. Померлих викидали з вагонів і так залишали.

Потім потяг рушив. На Сибір. В Озерлаг. Там народилась я. Коли мене, помираючу від недокрів’я, мали передати до дитбудинка, мама оголосила сухе голодування. І перемогла. Моїм дідусеві й бабусі дозволили приїхати по мене. Вони привезли мене з Тайшета до Оріхівки...

Дуже багато людей знали, що моя мама ні в чому не винна. Але не було жодної людини, яка б вірила, що її реабілітують. “Ето же “Молодая гвардія!”...

Вона домагалася справедливості роками, вперто, затято, не ремствуючи. Лише ночами в нашій однокімнатці, гадаючи, що я сплю, шепотіла до Господа: “Боже, милостивий та праведний, поможи, заради моєї дитини...” Її викликали до КДБ і вимагали припинити. Погрожували “добавіть, єслі мало”. На цей випадок тримала в мішечку сухарі, просотані цукровим сиропом.

Справою маминої реабілітації займалися А. Сахаров, О. Бонер, С. Аверинцев, ще багато інших людей.

23 березня 1990 року. “Постановление особого совещания от 29 октября 1949 года в отношении Лядской Ольги Александровны отменено и уголовное дело прекращено производством за отсутствием в ее действиях состава преступления. Лядская Ольга Александровна по данному делу реабилитирована”.

Через 50 років кати реабілітували свою жертву...

У неї була хвороба Паркінсона від важенного фарбопульта, з якого вона фарбувала тепловози на луганському “заводі ОР”. Останніми роками вона перестала чути, а потім і бачити, й це її дуже гнітило. Бо вона перестала бачити й чути світ, який ні на мить не переставала любити.

Життя, здавалося, зробило все, аби людина озлобилася, зненавиділа, зачерствіла серцем.

А моя маленька матуся любила його, життя. Вона любила природу, тварин, живопис і поезію, особливо – крім української – японську. Залишилися альбоми репродукцій живопису, її улюблені збірочки танка і хокку. Залишилися її акварелі. Тихенько, поки бачила, вона писала спогади.

Мріяла повернутися “додому”, до рідної Оріхівки, просила поховати її біля тата й мами. Та дорога додому не має кінця – Росія захопила і наше рідне село...

Мама ціле життя любила мого батька і цю любов теж залишила мені.

Моя мамочка, мабуть, була останньою з кенгірців...

Я уклінно дякую всім-усім, хто записав з нею інтерв’ю і хто писав і говорив про неї за її життя. Дякую св.п. Юрію Козовському, який допомагав мамі боротися й підтримував її. Юрію Щекочихіну і Надії Аджігіхіній. Олександрові Рябокрису за фільм із мамою і Галі Дацюк за публікації й радіопередачі, Олександрові Зінченку за статті й телефільми. Дякую моїй дорогій посестрі Лесі Коковській-Романчук за роман “Лицарі любові і надії”, де серед героїв – мої батьки. Дякую Володимиру В’ятровичу за виставку “Тріумф людини. Мешканці України, які перемогли ГУЛАГ”, де є й моя мама.

Дякую Тобі, Господи, що дав мені мою Маму.

Я доземно вклоняюся кожній і кожному, хто всі дні й ночі, коли мою родину викошував ковід, підтримували нас, молилися, розраджували і допомагали з усіх сил.

Там, у реанімації, гладячи матусине волосся і маленькі ручки, я благала свою мамочку не лишати мене. Вона боролася 18 днів. А потім зробила для мене останнє на цьому світі: свою велику волю до життя віддала мені...

Тепер, Божою Волею, я маю жити, щоб встигнути розповісти про мою маму. Дівчинку з маленького українського села, яка перемогла ГУЛАГ.

Бо всім нам, як ніколи, потрібні Любов і Надія. Міць Духу, Відвага і Віра в Україну.

Вночі все стихає, і в нашій спорожнілій оселі тихо проростає матусина пісня: “Ой хмелю, мій хмелю, хмелю зелененький...”

І знов і знову я чую її рідний голос: “Ти лише подивися, Оленцю, який світ красний!..”

“Ще ніхто з сучасників не зробив так багато для збереження пам’яті про Дніпрові пороги і їх популяризації, як Микола Чабан”.

«Працюй, не задивляючись уперед і не озираючись назад»

Людмила ЛЕНДА,
с. Василівка-на-Дніпрі,
Січеславщина

Якби мені запропонували назвати найулюбленішого письменника, я б, ні на мить не замисливши, назвала ім’я, певно, більш відоме й шановане в діаспорі, ніж в Україні, – Микола Чабан. До речі, Вікіпедія пише про нього англійською й арабською мовами! Його добре знають на рідній Січеславщині-Дніпропетровщині, де, подібно до свого кумира, академіка Дмитра Яворницького, він побував у кожному населеному пункті з краєзнавчими поїздками. Цей “краєзнавець-всезнавець”, за словами Галини Пагутяк, – “найкращий дніпровський краєзнавець”, за оцінкою доктора історичних наук Юрія Мицика. Примітно, що після кожної такої поїздки, найчастіше у власні вихідні, зростала кількість охочих передплатити обласну “Зорю”, на сторінках якої заслужений журналіст України Микола Чабан вів рубрику “Точка на карті”, висвітлював новини культурно-мистецького життя, друкував власні розвідки про письменників краю, видатних діячів колишньої Катеринославщини, повертав із небуття розшукані в архівах раніше заборонені і забуті імена земляків, зокрема, представників Розстріляного Відродження, Січеславської “Просвіти” тощо.

І кожна така краєзнавча розвідка, нарис, стаття були унікальним дослідженням науковця, захопленого процесом пошуку, що присвятив йому усе життя, не змарнувавши жодної хвилини! Зрозуміло, що кожна зароблена копійка йшла на ті пошуки, книжки, поїздки, а ще доводилося приплачувати... очима. “Їхні душечки хочуть, щоб ми про них згадали”, – врізалася в пам’ять фраза, вимовлена ним в одній з радіопередач. І ось уже тисячі і тисячі світлих душ дивляться на читача із світлин 100-150-річної давнини, розшуканих дослідником у нащадків по всьому світу.

У вірші-присвяті до ювілею Миколи Чабана його учитель Костянтин Семенович Дуб, доцент Дніпровського університету ім. Олеся Гончара, чудовий поет, “романтик зорецвітного світання”, написав так:

В Миколи є своя отара
Думок і почуттів – гора,
І крила сонячні Ікара,
І віща в пошуках зоря.
З’єднав історії всі дати,
Струснувши пил, знов відновив.
Там, де розводили дебати,
Людей достойних нам явив.

Та коли йому виповнилось 60, “під передзвін дозрілого віку”, і коли ім’я Чабана зникло зі сторінок найстарішої газети України, стало зрозуміло, що саме він був її душею, бо “Зоря” без нього якось збідніла...

А ще не була підтримана ініціатива великої частини громади міста і області про надання Дніпропетровську історичної назви Січеслав. Запорозька Січ, як відомо, була по суті своїй першою демократичною республікою в Європі в часи Середньовіччя, до того ж 5 із 8 січей знаходились саме тут. “Як же можна таким не пишатись?”, – риторично запитував Микола Чабан. Натомість місто отримало куценьке ім’я, продублювавши назву річки, – Дніпро. А назва області – Дніпропетровська – продовжує прославляти ім’я одного з організаторів Голодомору в Україні. А ще невпізнанно змінилось обласне радіо, на якому неперевершений оповідач, людина енциклопедичних знань Микола Чабан вів рубрику “Краєзнавчі подорожі з Миколою Чабаном”. Вів...

Микола Чабан. Рубанівська балка

Однак після виходу на пенсію діяльний і творчий Микола Петрович знайшов своє покликання – він вибухнув феєрверком власних книжок, матеріали для яких збирав впродовж життя. Його науково-популярні видання – це елітне читання для тих, хто цікавиться українською історією, містять безліч фактів, унікальних документів, світлин. Вони написані справжнім майстром слова, живі і спрямовані у вічність. Він досяг такої досконалості у подачі історичних фактів, ілюструючи їх захоплюючими епізодами з літератури, архівними знахідками, фразами з листування тощо, що читаєш історію, мов цікаву казку! Прочитавши кілька Чабанових книг, складається враження, що ти закінчив історичний факультет! Переконана, що його оригінальна творчість – вміння створювати живу книжку з людським обличчям – унікальне явище в літературі, яке ще отримає оцінку фахівців і буде гідно поціноване. Я ж, як читачка, дивом дивуюся і щиро захоплююся цілеспрямованістю автора – відданого послідовника справи академіка Яворницького, його закоханістю в історію, працьовитістю, аж до самозречення. Інакше як можна було за одне коротке життя зробити стільки корисного для України?

...Читаю зараз книгу Миколи Чабана “На терезах вічності” (Дніпро, “Ліра”, 2020). Смакую, насолоджуюсь і дуже хочу, щоб читання якомога довше не закінчувалось. Це не книга, а свято! Великий формат, чудова поліграфія, 150 нарисів майже на 500-х сторінках, 600 (!) рідкісних світлин! Скарбниця знань! І не просто унікальні розповіді з історії Новомосковського повіту, а історія Січеславщини, цілої України від доби козацтва до наших днів, мовою. Останнім часом, з власної ініціативи, пан Микола ще й екскурсії вихідного дня проводить на пороги.

Я ж відкрила для себе творчість М. Чабана 12 років тому. Проживши багато років у Василівці-на-Дніпрі, працюючи в школі, навіть гадки не мала, яку унікальну історію, на жаль, геть забуту, має ця місцевість! Та ось вийшли друком “Матеріали для історико-статистичного опису Катеринославської єпархії” Феодосія Макаревського. А в книжці – інформація про те, що саме тут знаходиться затоплене Дніпровими водами, раніше відоме на всю Європу природне диво, – славетний поріг Ненаситець (Ревучий, Ревун, Ненажера, Дід-поріг), отой “Пуп Землі” з його надпотужною позитивною енергетикою (абсолютний плюс 10 за 10-бальною шкалою!), всім порогам поріг і родоначальник усіх порогів, символ волі і незалежності. Приголомшливим відкриттям стало аргументоване припущення, що найімовірніше саме тут місце загибелі князя Святослава, про що свідчить меморіальна дошка в селі Микільське-на-Дніпрі, що навпроти Василівки! А далі потрібна інформація із різних джерел пішла ніби сама собою. Коли людина знаходить правильну стежину в житті, то сили Космосу їй допомагають. І невдовзі прийшло розуміння того, що саме тут знаходиться місце, увічнене великим Кобзарем у “Заповіті”, адже ревів, стогнав і плакав Дніпро лише в єдиному місці – на порогах, в гранітному річищі між Дніпром-містом і Запоріжжям, а саме Ненаситець-Ревучий був найгучнішим, найстрашнішим і найвідомішим. Недарма ж після знищення Запорозької Січі перший губернатор Катеринослава І. М. Синельников попросив саме цю місцевість у імператриці Катерини, і приблизно 1777 р. заснував тут слободу Василівку на честь свого старшого сина Василя і збудував над порогом Ненаситцем палац. А його праонука Катерина Ларош (Синельникова) так була закохана у Василівку, що заповідала поховати себе тут. Померла у 1903 р. в Петербурзі та була перепохована згідно з заповітом. На жаль, у 1917 р. більшовики не лише зруйнували панський маєток, а й викинули тіло Катерини зі склепу, пристосувавши його під силосну яму. Про це у Василівці ще й досі добре пам’ятають. А ось про її взаємини зі славетним композитором П. І. Чайковським, який Катерині присвятив фортепіанну п’єсу №8 “Діалог”, – повідав, розшукавши їхнє листування, Микола Чабан!

Так ось, 12 років тому мені потрапила до рук його книжка “Сучасники про Яворницького”, яка вийшла друком у 1995 році. В м’якій обкладинці, надрукована на дешевому, пожовклому від часу папері, з портретом милого, десь 85-річного, “дідуся” на обкладинці, якого я з якогось дива спочатку сприйняла за автора, ще й посумувала, підрахувавши, що тому “Чабанові” на сьогодні має бути не менше 100 літ.

Книжка вразила навіть після побіжного перегляду і прочитання вступної статті автора. А матеріали про легендарного академіка і Дніпрові пороги були дібрані з такою любов’ю і пропущені через душу письменника, що я, захоплена, одразу закохалася в Яворницького! “Працюй, працюй, не задивляючись уперед і не озираючись назад, працюй, не сподіваючись нізвідки й ні від кого ні нагороди, ні похвальби, працюй доти, поки не відмовляють руки й доки б’ється живе серце у твоїх грудях; працюй на користь твого народу й на пожиток краю, який тобі дорогий”. Та ж ці слова Яворницького як пам’ятку варто сьогодні вручати і випускникам, і депутатам, і президентам!

А яким красенем постав на сторінках книжки знаменитий поріг Ненаситець! А оті 20 сторінок Чабанових “Приміток” – ціла історія! Враження було таке, що ця книжка написана саме для мене!

Цілий рік лежали “Сучасники про Яворницького” поруч, на тумбочці. Щодня, бодай кілька хвилин, читала-перечитувала книжку і вчила її напам’ять. Мабуть, існує якийсь містичний зв’язок між письменником і читачем, який закохується в його твір. Ви не повірите, але одного спекотного дня я побачила автора разом з групою краєзнавців і директоркою місцевого Будинку культури біля власних воріт! Попри те, що саме читала “Шевченкіану Придніпров’я”, де було кілька Чабанових фотографій, першої миті його не впізнала. Зі мною привітався середнього віку чоловік, зі спокійною гідністю в погляді. І тут, раптом, я “прозріваю”, не вірячи власним очам: “Ви не Чабан, часом?” “А що, схожий на нього?” – сміється у відповідь.

Три години приємного спілкування промайнули, як одна мить. Це був не просто “вищий пілотаж” професійної комунікабельності досвідченого журналіста, а й щось дуже-дуже тепле. Безмежно вдячна долі, що мене знайшла ота Чабанова книжка. Зацікавившись, прочитала майже все ним написане, і щиро дякую авторові за знання, якими він мене збагатив. Заздрю тим, хто ще має відкрити для себе творчість Миколи Чабана.

Микола Чабан дає автографи учням середньої школи в селі Миколаївка Новомосковського району

“Автор книги – істинний будитель людських душ на шляху духовного поступу не лише правдивим словом, а й доброчесними вчинками і діями”.

Великий Раковець – очима й серцем краянина

Валентина СЕМЕНЯК

В особі Юрія Заяця з Тернопілля поєднується багато талановитих граней: поет, гуморист, краєзнавець, патріот, громадський діяч. Його характеру притаманно багато чеснот: дотримання слова, чесність, загострене почуття справедливості, відтак – правдива і жива любов до рідного краю, до маленької батьківщини – Великого Раковця. Не дивно, що автору не склало особливих труднощів у виборі назви своєї вагомої дослідницької праці, над якою він працював десять років. “Великий Раковець” постає у своїй величі не тому, що така географічна назва села (хоча це важить), а тому, що це рідна материзна, яка постає велично перед серцем автора. Щоб зрозуміти й осягнути цю істину, пану Юрію “далося” десять років – саме стільки часу він збирав по крихті будь-яку інформацію, яка стосувалась Великого Раківця...

Використані джерела, на які посилається автор, – це праця в численних архівних установах (Збаразьких районних відділів культури, освіти, районних – лікарні, архіву), музеях, а ще ж ретельне вивчення історичної літератури – праць Грушевського, Дорошенка, Крип’якевича, Субтельного, Аркаса! Це приватні архіви О. Денищука, О. Кривокульського, сімейний архів Петра Івановича Смажука, церковний архів села, історичні видання з Лондона, Торонто, Вінніпегу, щоденник поручика М. Дікарєва (1914) тощо. За жанром написання – це історико-краєзнавчий нарис, який має в собі двадцять три розділи, що рясно “пересипані” чорно-білими світлинами, 460 сторінок. З’явилась унікальна краєзнавча розвідка у вигляді розкішного книжкового фоліанту завдяки фінансовій підтримці Миколи Миколайовича Ніколюка, корені родоводу якого сягають згаданого села, видавництво “НОВОград”. Особливе натхнення автор черпав, спілкуючись із односельцями-раківчанами: Іваном Довганем, Миколою Ніколюком, Тимоном Гордзієм, Микохорем Бринюком, Петром Куликом, Миколою Цицюрою, Терентієм Паньком, Галиною Шубською, Олегом Козубським, Миколою Складанюком, Василем Медвідем,

Оленою Гордзій, Євгенією Галайчук, Богданом Кучеруком, Максимом Волянюком, Федором Мандебурою, Григорієм Панасюком, Степаном Галетою, Петром Гордзієм, Євгенією Хаблюк, Василем Харчуком, Профиром Волянюком, Мотрею Марчук, Афанасією Домбровською. З пошануванням і поіменно згадує кожного з них. А ще дякує (світлої пам’яті) очільнику обласного архіву Богдану Хаварівському та Богдану Гарасимчуку, завідувачці читальної зали архіву Марії Дацюк. Над створенням багатосторінкової книги потрудилася славна видавнича команда – Галина Паливода, Надія Тарасюк (літературні редактори), Тетяна Беркита (верстка), Наталка Гарасимчук (комп’ютерний набір).

Автор торкається найдавніших часів: волинські племена, Київська Русь, Волинське князівство, Велике Литовське князівство, Річ Посполита, імперська Росія... Цікаво перечитувати сторінки, де йдеться про скасування кріпосного права (1861), про відкриття однокласної школи у Великому Раківці (1870). Пишучи про реформу 1874 року (про обов’язкову військову повинність з 21-річного віку), краєзнавець оприлюднює світлини документів про призов рекрутів з Вербовецької волості Кременецького повіту, куди з 1864 року вже входило і його згадане село. Особисто мене вразила інформація про столипінську аграрну реформу (1906), коли українців заохочували переселятися на вільні землі Сибіру і Далекого Сходу. З України виїхало більше 1,6 млн осіб, торкнулось це і раківчан. Про неймовірну бідність волинських селян напередодні Першої світової війни розповідається в однойменному розділі. А ще виявляється, у Великому Раківці квартирувався 176-й воєнно-санітарний транспорт 24-ї піхотної дивізії 25-го корпусу 11-ї армії. “Фронт стояв на місці, відчувалась нестача харчів і боєприпасів. Солдати хворіли на тиф і дизентерію. За час постою 176-го санітарного транспорту у Великому Раківці померло від ран і хвороб семеро солдатів. Усі вони поховані на цвинтарі с. В. Раківця, де і донині збереглися пам’ятні хрести на їхніх могилах”. За цей час (1917–1918) багато селянських дівчат побралися із солдатами і разом з ними виїхали на їхню батьківщину.

Як давні буремні події торкнулися села, зацікавлений читач дізнається у розділах “УНР, Українська держава, директорія (1917 – 1920 рр).”, “Великий Раковець (1920 – 1939 рр.) Панська Польща)”, “Перші совіти (1939-1941 рр.)”, “Німецька окупація”, “Другі совіти (1944 і 1950 рр.). Боротьба УПА під час радянської дійсності”, “Колгоспне село за радянського панування (1948 – 1991 рр.), “Хрущовська відлига”, “Брежнєвський застій”, “ Перебудова”, “Великий Раковець у Незалежній Україні”, “Церква”, “Освіта”, “Медицина”, “Торгівля”, “Пошта”, “Культура”, “Обряди та звичаї”, “Землеробство. Сільські майстри-умільці”, “Відомі люди села”. Мова представлених документів промовиста: характеристики Великораковецької с/ради на так званих куркулів 1947 року, звіт про хід колективізації (1950), витяги з протоколів тощо. Неможливо читати без сліз списки, де згадуються імена та прізвища молодих раківчан, які загинули від рук енкаведистів.

Процитую автора, який посилається на газету “Нове Слово” (1937), адже прочитане перегукується із сучасним становищем у культурному житті: “На Кременеччині і Вишнівеччині читальні (сьогодні – читай бібліотеки, книгарні) “Просвіти” закрили. Які зміни сталися після цього? Молодь розділилася на дві частини. Одні взялися до п’янства і розпусти. Довгими зимовими вечорами сходяться до жида до плебанії і грають в карти та клекчуть, про книжку і часопис навіть чути не хочуть. Кажуть: “ми не пани” або “не маємо грошей”, а на тютюн, денатурат, тверді комірці, жидівські витребеньки, модні чоботи та інше – гроші мають. Такі панки поробилися. А старші також не ліпші. Весілля не дадуть спокійно зробити. Припинилася зовсім культура. Але не всі були такі”...

Не кожне українське село має такий визначний літературний... “пам’ятник”. Саме такі слова спадають на думку. Невимовно пощастило раківчанам із працелюбним односельцем Юрієм Заяцем – автором шляхетного видання. Будівельник за фахом. Депутат Збаразької районної ради трьох скликань. Делегат Всеукраїнських зборів НРУ (1992, 1995, 2015, 2017 рр.), учасник Революції Гідності. Його твори часто друкуються у газетах “Вісник історії краю”, “Вільне життя плюс”, “Свобода”, “Наш день”, “Народне слово”, альманахах – “Подільська толока”, “Краю мій Борщівський, краю стоголосий”, “Весела січ”, друкувався у часописі “Літературний Тернопіль”, у колективних збірках “Відлуння Майдану”, “Татові”. Автор поетичної збірки “Життя моє, немов рушник”, гумористичних – “За язик вкусися”, “Ну і зустріч”, а також історико-краєзнавчого видання “Великораковецька церква Казанської Божої матері”. Лавреат загальнонаціонального конкурсу “Українська мова – мова єднання” (2017). Член Національних спілок України – журналістів та краєзнавців, крайового літературного об’єднання при ТОО НСПУ, збаразької районної літературно-мистецької студії “Рушник”. До слова, від її керівника Володимира Кравчука нещодавно дізналася, що сільську дзвіницю у Великому Раківці спроєктував Юрій Заяць і разом з іншими майстрами її збудував. Як усе символічно! Автор книги – істинний будитель людських душ на шляху духовного поступу не лише правдивим словом, а й доброчесними вчинками і діями.

Просвітянки у Визвольній війні

Столичне Видавництво Марка Мельника в серії “Видатні українці” “Бібліотеки Історичного клубу “Холодний Яр” випустило 11-ту книгу — “Жінки у Визвольній війні. Історії, біографії, спогади. 1917–1930” Романа Коваля.

Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ

Це перша спроба зібрати та систематизувати нариси і спомини про славні імена наших козачок і сестер милосердя, які вміли і воювати, і гоїти рани. Автор представив добу російсько-української війни в 1917–1920-х роках крізь призму жіночих постатей, які і йшли в бій, і могли чоловіків підняти в атаку, легендарних підпільниць, медиків, письменниць і діячок культури. У книзі названо понад півтисячі імен дівчат і жінок, які боролися за незалежність нашої Батьківщини і віддавали за це своє життя. А часто й ім’я героїні не збереглося. Український воїн, якому пощастило вціліти в боях і виїхати за кордон, може, й згадав ту невідому сміливицю, яка врятувала йому життя, але ж імені її він не запам’ятав або й не знав! Роман Коваль пише: “Багато українців назавжди пропало, а з ними і пам’ять про Визвольну боротьбу, мільйони ж українців, нажахані апокаліптичним терором, на десятиліття міцно стулили вуста і не передали нам той скарб знань про найкращих, який мусили передати”.

Серед героїчних жінок було багато просвітянок. Українська інтелігенція несла рідну національну культуру в народ. Українці не збиралися ні з ким воювати і не збиралися когось завойовувати. Просто хотіли власної держави, де б українська нація могла вільно розвиватися. Але збройна агресія Росії змусила взятися за зброю. Захищати Україну йшли ті, хто відвідував “Просвіти” і ті, хто працював у “Просвітах”.

Членкинею Київської “Просвіти” в 1918 році була Катерина Грушевська, донька професора Михайла Грушевського. У 1939 році військовий трибунал визнав її винною у сприянні “антирадянській діяльності” української націоналістичної організації і засудив до 8 років позбавлення волі, де вона й загинула.

Анна Кондратченкова була головою “Просвіти” в місті Брацлаві в 1917 році. Підполковник Армії УНР Михайло Середа відзначав: “Національний рух і широка українізація дісталися в “Просвіті” в досвідчені руки”.

Тетяна Михайлівська-Цимбал брала участь у роботі “Просвіти”, потім була розвідницею українських повстанців, згодом написала цікаві спогади. Українську культурницьку роботу продовжувала і в еміграції – працювала в “Просвіті” в Буенос-Айресі (Аргентина).

У липні 1919 року на залізничній станції Фастів чергувала учасниця місцевої “Просвіти” Євгенія Вовкова. Вона влаштувала зіткнення двох потягів – ешелону більшовицьких вояків, які тікали від Липовця під натиском козаків подільського отамана Ананія Волинця, і більшовицького бронепотяга, що поспішав на допомогу московським окупантам. За 4 версти від Фастова два потяги зіткнулися. Потужний вибух струснув околиці.

Більшовики кинулися шукати винуватця. За чверть години всі шляхи та виходи біля станції були перекриті червоноармійцями. Євгенія Вовкова, щоб не потрапити до ворога живою, застрелилась.

Маруся Тарасенко працювала в “Просвіті” в Кам’янці-Подільському, потім у підпіллі. Була заарештована і після кількох місяців чекістських тортур розстріляна.

У 1920 році в камері Подільської губЧК повісилася 36-річна Валентина Щириця, одна із керівників місцевої організації “Просвіти” на Поділлі. Роком раніше більшовики в Києві розстріляли її чоловіка – губернського комісара освіти УНР Юхима Щирицю.

Часто вся інформація про героїню, мученицю за українську справу вміщається в кількох, іноді всього лише в двох рядках, наприклад: “Бібліотекарка “Просвіти” в Могилеві-Подільському Ніна Камінська закатована ЧК”.

У боротьбі за визволення України брали участь і представники інших націй. Наприклад, Христина Пекарчук (дівоче прізвище Ізбицька) із заможного польського роду. Після Лютневої революції 1917 року вона з ще чотирма особами заснувала “Просвіту” в Сімферополі. Попри перешкоди, просвітяни провели українізацію трьох запасних полків, що перебували в Сімферополі, організували хор, аматорський гурток, влаштовували літературні ранки і навіть видавали газету спільно з татарами. Христина Пекарчук згадувала; “Співпраця з татарами була якнайкраща”. Потім вона воювала за незалежність України в лавах українського війська, була поранена. Наприкінці життя Христина Пекарчук опублікувала спогади, де зокрема написала: “Якби моя молодість та здоров’я могли повернутися, в мене було б тільки єдине бажання: стати сірим, безіменним рядовиком в одностою Української Армії”.

Після поразки Визвольної війни багато її героїв і героїнь мусили емігрувати і залишили нам цікаві спогади. Письменниця Ганна Журба згадувала Перший військовий з’їзд у Києві: “Микола Міхновський виступав: “Муром китайським відмежовуватися від Московщини. Раз на все рвати з москалями, а не “підтримувати контакт” із ними. Україна повинна бути самостійна, а не автономна. Військо, армія, а не федерація!” Але на нього накинувся письменник Володимир Винниченко: “Виступати проти російської революційної демократії – це злочин, чорносотенство, ми тільки з царизмом російським воювали, з народом російським, з демократією – ніколи. Сором, ганьба!”

І знову ми повторили помилку наших предків початку XX століття. Знову у нас виявилося мало міхновських і багато винниченків. От тепер і розплачуємося.

А під час Другої світової війни діячки української культури гинули вже від куль німецьких окупантів. У Києві гестапівці розстріляли Олену Телігу, яка співпрацювала з Краківською “Просвітою”, а в Рівному – Харитю Кононенко, яка відроджувала “Просвіту” і була заарештована за те, що допомагала УПА ліками.

Книжка Романа Коваля “Жінки у Визвольній війні” грунтується на документах із ГДА СБУ, ЦДАВО України, спогадах, щоденниках і свідченнях вояків і воячок Армії УНР та учасниць повстансько-партизанського руху. Видання багато ілюстроване документальними фото. Книгу видано коштом Союзу Українок Америки.

“Боти — дієвий інструмент в руках політиків з метою дискредитації своїх супротивників”.

ПРОТИАНГЛІЗМ від Ірини ФАРІОН. 25. БОТ

Одне з найчастотніших слів у нет-мережі – *бот*, що є усіченням (способом аферези через скорочення початку слова) від загальновідомого іменника *робот*. З відкритих джерел, зокрема Вікіпедії, відомо, що **робот**, або **бот**, а також **інтернет-бот** тощо (<англ. *bot*, скорочено від англ. *robot*) – спеціяльна програма, що виконує автоматично і/або за заданим розкладом які-небудь дії через ті ж взаємодійники (інтерфейси), що й звичайний користувач. Під час обговорення комп’ютерних програм термін уживають здебільшого щодо Інтернету. Зазвичай ботів призначають для виконання одноманітної та повторюваної роботи з максимально можливою швидкістю (очевидно, набагато вищою за можливості людини).

В англійській мові – *robot* [ˈrəʊbɒt] має такі значення: n 1. робот, механічна людина; 2. автомат; телемеханічний пристрій; 3. ав. автомат управління; a ~ bomb ав. керована авіяційна бомба; a ~ pilot ав. автопілот; a ~ plane безпілотний літак; 4. *перен*. бездушна людина, людина-машина; 5. автоматичний сигнал вуличного руху (ВАУС 2011).

Бот – це лексична одиниця, утворена способом усічення (аферeза) від *робот* – бот. Має те саме значення, що і робот: себто автономна програма в Інтернеті або іншій мережі, що може взаємодіяти з системами або користувачами. Крім того, *бот* – це омонімна лексема: “*личинка мотиля, який є внутрішнім паразитом тварин; зазвичай він живе в шлунку і, проходячи через шлунково-кишковий тракт господаря, осідає на землі*”.

Перше вживання усіченої форми *бот <робот* датують 60-и роками XX століття, тоді як друге омонімне значення лексеми *bot* в англійській мові пов’язують із голландським, фризьким чи німецьким джерелом XVI століття. Є вже і складний похідник чатбот первісно як служба обслуговування клієнтів, щоб відповісти на запитання щодо товару, поширений на інші інтернет-сфери спілкування, зокрема *Телеграм*.

Проте чи насправді *робот* і його похідник *бот* англійського походження, як це нам вказують лексикографічні джерела англійської мови і, наприклад, Вікіпедія? Звісно, ні.

Термін *робот* цього року святкує 100-літній ювілей. Уперше це слово використав відомий чеський письменник Карел Чапек 1921 року в своїй п’єсі “R.U.R.” “Rossumovi Univerzální Roboti”, де під словом *робот* крилися одухотворені потвори на зразок чудовиськ, які хоч і біологічні істоти, але їх можна зібрати з різних запчастин. Спершу для таких людиновидних істот Чапек використав запозичене з латинської мови слово *labor* < *робота, праця*, проте його брат – художник Йожеф Чапек засумнівався в звучності слова *лаборжі* в чеській мові і, не відриваючись від мольберта, сказав: “*То назви їх просто “роботами”*. В основі цього новотвору лежало знайоме чеське слово *робота,* що означає не просто будь-яку працю взагалі, а надзвичайно важкий, каторжний труд, панщину.

1923 року п’єсу “R.U.R.” перекладено англійською мовою, а за кілька літ потому “робота” внесено до Оксфордського словника (ЕСУМ 5, с. 100).

1941 року американський письменник-фантаст Айзек Азімов (Ісаак Юдавіч Азімаў, уродженець Білорусі) вдихнув у чеський новотвір друге дихання. Вийшло його оповідання “Брехун!”, де запропоновано перше похідне слово від терміна *ро́бот* – *robotics* (*robot+technics*, робототехніка), тобто наука, що розробляє і вивчає роботів. За рік в оповіданні “Хоровод” Азімов сформував три закони робототехніки – обов’язкові правила поведінки для роботів. До цього роботи цікавили письменників переважно як механічні створіння, що збунтувалися проти людей.

Етимологія слова *робота* сягає праслов’янського **orbiti* “працювати на когось”, похідне від *orb* “раб”, старослов’янське – *раб* “працювати на когось, прислуговувати”, споріднене з давньоверхньонімецьким *ar(a)beit(ī)* “робота, тягота, нужда”, середньоверхньонімецьке *ar(e)beit*, нижньоверхньонімецьке *Arbeit* “робота”, готське *arbaips* “робота, нужда”. Натомість у слов’янських мовах маємо: московське *работать*, білоруське *рабіць*, давньоруське *робити* “поневолювати, перетворювати на рабів; працювати, виконувати роботу”, польське *robíc* “робити”, чеське *robiti*, словацьке *robit’*, нижньолужицьке *robiś*, болгарське *работя* “працюю, обробляю землю”, сербохорватське *ра́бити* “уживати, користуватися, використовувати” (ЕСУМ 5, с. 98–99), *робить* < роб “раб, невольник” (Фасмер ЭСРЯ III, с. 487).

То хто ж такі *боти* (*ро-боти*) сьогодні в інтернет-просторі, що пройшли столітню еволюцію від новотвору братів Чапеків *робот* та етимологічного значення слова “*робота*” як *рабство*, себто *тяжка підневільна праця* до усіченого похідника *бот*?

Боти – це автоматизовані програми, які залишають, зазвичай, ті самі коментарі під різними дописами. Вони не провадять власної дискусії або її не аргументують (на відміну від *тролів*, що є реальними істотами). Бот ніколи не відповідатиме – він не вміє цього робити. Боти атакують вливових публічних осіб, інші їх не цікавлять. На бота слід скаржитися і забанювати. Боти впливають на суспільну думку та спрямовують її в потрібне русло для тої чи тої політичної сили або бізнес-структури з чітко визначеним завданням. Боти — дієвий інструмент в руках політиків з метою дискредитації своїх супротивників. Для цього вони створюють так звані *ботоферми* як ще один метафоричний лексичний складний похідник, утворений від *ро́бота*, що не думає, а виконує механічну дію, закладену з певною метою керівною силою. Ботів розпізнають за відсутністю особистої інформації, світлини та справжніх друзів, наявності в друзів значної частини акаунтів, які також схожі на ботів, за цілодобовою активністю та ін.

Отже, еволюція чеськомовного індивідуального новотвору від братів Чапеків *робот <робота* свідчить не лише про семантичне розширення цієї лексичної одиниці під впливом розвитку техніки думки і суспільних процесів, а й про створення ще одного лексичного похідника *бот* в англомовному інтернет-просторі у 60-х роках XX століття. Можливо, висока продуктивність вживання цієї лексеми зумовлена також її омонімним значенням в англійській мові як “*внутрішнього паразита тварин*”. Хіба ж теперішні інтернет-боти – це не паразити (нахлібники), що живуть коштом чужої праці і чужих досягнень, гарцюючи на сторінках неугодних комусь публічних осіб?

З огляду на зазначену питому, ще праслов’янську етимологію та функціювання, вживання цього слова в нашій мові цілком прийнятне.

У Києві відкрито Центр балтистики

Олександра КАСЬЯНОВА,
фото **Валерія ПОПОВА**,
відділ зв’язків із громадськістю Інституту філології

В Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка за участі першої леді Литви Діани Наусєдєнє відбулося урочисте відкриття Центру балтистики (Baltistikos centras).

Серед учасників події – директор Інституту філології професор Григорій Семенюк, дружина посла Литовської Республіки Вітє Сарапєнє, канцлер Міністерства освіти, науки та спорту Литви Юлюс Лукошюс (Zoom), ректор Університету Вітовта Великого (Литва) професор Йозас Аугутіс (Zoom), директор Центру балтистики професор Ігор Корольов.

Відкриття Центру балтистики в КНУ ім. Т. Шевченка – визначна подія не лише університетського, а й всеукраїнського масштабу, оскільки це перший у Києві литуаністичний осередок. Подія свідчить про зміцнення двосторонніх відносин між Литвою та Україною, розвиток литовсько-українських освітніх, наукових, історичних і культурних взаємин.

Ініціював створення Центру балтистики в Інституті філології Університет Вітовта Великого за підтримки Посольства Литовської Республіки в Україні, Міністерства освіти, науки та спорту Литовської Республіки, Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

“Відкриття литуаністичного осередку є свідченням народження довготривалих, значущих, важливих для обох країн відносин. Це нас об’єднує, допомагає вирішити важливі питання та мотивує”, – сказав ректор Університету Вітовта Великого професор Йозас Аугутіс. Він подякував за підтримку ідеї та її реалізацію, наголосивши, що завдяки директорові Центру балтистики професору Ігорю Корольову новостворений осередок став одним із 40 балтійських центрів, які беруть участь у проєкті Євросоюзу, спрямованого на зміцнення та розвиток балтійських студій.

В Інституті філології вивчають понад 30 мов. Завдяки такому розмаїттю КНУ ім. Т. Шевченка – єдиний заклад вищої освіти в Україні, що входить у предметну номінацію “Сучасні мови” всесвітньовідомого рейтингу якості вищої освіти “QS World University Rankings by Subject”. Литовська мова поповнила перелік мов, які вивчають в Інституті філології, у 2019 року. Як третю мову її почали опановувати студенти освітньої бакалаврської програми “Польська мова та література, українська мова”. У 2020 році в Університеті відкрили ще одну бакалаврську освітню програму “Польська мова та література, англійська та литовська мови”. На сьогодні литовську мову в Інституті філології вивчають близько 30 студентів.

Вітальне слово та подяку гостям, завдяки яким відкрився центр, виголосив і директор Інституту філології професор Григорій Семенюк, побажавши, щоб мова, багата історія та культура Литовської Республіки приваблювали вступників, а керівництво Інституту та Університету загалом намагатиметься створювати найкращі умови для розвитку литуаністичних студій у КНУ.

Під час урочистостей присутнім продемонстрували відеопривітання студентів Інституту філології, які вивчають литовську мову.

Перша леді Литви Діана Наусєдєнє та керівництво КНУ обмінялися символічними подарунками та зробили спільне фото.

Конкурс Яцика в дистанційному форматі

Всеукраїнський відкритий марафон з української мови імені Петра Яцика цього року вперше відбувся в дистанційному форматі на освітній платформі HUMAN й охопив тисячі учнів і студентів з усіх областей України. Його результати презентували під час брифінгу.

Проходив марафон у чотири етапи, а його учасники порційно виконували тестові завдання впродовж майже місяця.

Цей марафон – перший масштабний приклад проведення учнівського конкурсу в дистанційному форматі в Україні. До його організації долучилися державні установи, благодійні організації та приватний бізнес.

У брифінгу взяли участь організатори марафону, серед яких – представники ДНУ “Інститут модернізації змісту освіти”, МБФ “Ліга українських меценатів” та освітньої компанії HUMAN. До обговорення результатів долучився заступник міністра освіти і науки України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Артур Селецький.

– Не може не тішити, що до конкурсу були долучені діаспори з різних країн світу, – зазначив пан Артур. – Важливо й те, що серед учасників – конкурсанти з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей. Я вдячний компанії-партнеру HUMAN, що приєдналася до цього проєкту й організувала свято для такої великої авдиторії – не лише з України, а й із багатьох куточків світу.

Організатори повідомили, що цьогорічна кількість учасників виявилася рекордною за всі роки проведення Конкурсу з української мови імені Петра Яцика. Відбулося це завдяки вільному доступу учнів до виконання тестових завдань. Загальна кількість конкурсантів цього року становила 25670, однак здолали всі етапи 11555 учасників (45%).

Під час брифінгу оприлюднили рейтингову таблицю із зазначенням фіналістів і переможців конкурсу. Заради збереження конфіденційності даних ця таблиця була сформована з ID-кодів учасників, які вони отримали в системі HUMAN. Тобто кожен конкурсант може ввести свій ID-код і побачити кількість власних балів та місце в рейтингу.

– Учасники, які посіли 1-3 місця, будуть нагороджені дипломами МБФ “Ліги українських меценатів”, – розповіла представниця Ліги Юлія Вознюк. – Конкурсанти, які вибороли перші місця, додатково отримають премії наших меценатів. Питання щодо нагородження срібних призерів вирішується, можливо, їх також відзначать преміями. Дипломи та премії вручатимуть у квітні-травні.

Крім цього, учасники, які пройшли чотири етапи, отримають іменні сертифікати, а їхні школи зможуть до 30 квітня безкоштовно приєднатися до програми “HUMAN. Чемпіон”, що передбачає розширену технічну та клієнтську підтримку, безкоштовні тренінги та доступ до інформаційних матеріалів.

Власн. інф.

“Фотокартка повністю передає атмосферу 1970-х років: стиль вбрання, якість зйомки, навіть вираз обличчя”.

Обличчя з фотографії на стіні

Долі людські очима студентів-журналістів КНУКІМу

Закінчення.
Початок у ч. 12-13 за 2021 р.

Для мене він – справжній герой

Мені 18, а йому було б 86... Минулого року ми вітали його з ювілеєм, а невдовзі проводжали на той світ. Я зовсім не очікувала весняного ранку на таку страшну звістку.

...Ще юним Григорій познайомився з жінкою його життя, матір’ю трьох його синів і двох доньок – моєю бабусею Лідією. Вони знали, що будуть разом до старості, але не знали, який складний шлях їх очікує...

Зі слів мого батька, жили вони незаможно, проте щасливо. Дідусь із бабусею багато працювали, щоб прогодувати та одягти багатодітну сім’ю.

Розповідав, як не дочекався дідусь свого батька з війни. Як мали з братами одні черевики на всіх і по черзі ходили до школи. Але вирісши, дідусь пообіцяв, що його діти такого не застануть. І слова свого дотримав.

Він називав мене крихіткою, а я дивилась у його добрі блакитні очі й усміхалась. Одного разу дідусь розповів казку про Дюймовочку, зауваживши, що вона про мене. Я так захопилась казкою, що ще довго телефонувала йому і просила розповісти її перед сном, знаючи, що дідусь за сотню кілометрів. Він ніколи мені не відмовляв.

Мій дідусь Григорій Якович Мельник

Потім мої батьки розлучились, і ми стали бачитися рідше.

Але того ранку я стояла в чорній сукні, з чорною хусткою і ледве розуміла, що відбувається. Дідусь став холодним і вже не зігрівався моєю усмішкою. Я відчувала, що він ще поряд і так само любить мене, свою Дюймовочку. Того дня я мало плакала. Плакала вже вдома. Шкодувала, що так багато не сказала, що зайвий раз не обійняла, не поцілувала...

Для мене він назавжди залишиться героєм. Дитя війни, дитя голодомору. У нього – п’ятеро дітей, восьмеро онуків та дев’ять правнуків. Його життя спіткав рак, з яким він героїчно боровся впродовж 15 років. Він щонеділі ходив до церкви, і, мабуть, його оберігав янгол-охоронець. На 86-му році ним оволодів ще й ковід-19.

Я дивуюсь мужності дідуся та захоплююсь його відвагою. Щоранку він власноруч рубав дрова і палив у грубці. Попри нестачу сил і біль, дідусь Григорій ніколи не плакав. Він пускав сльозу лише тоді, коли, бувало, збирав родину за столом.

Дар’я Мельник,
с. Щекичин, Рівненська область

Чому в Німеччині не любили радянців

Мої батьки – українці, народилися в Радянському Союзі і до певного моменту не уявляли, що

Олена Олександрівна та Володимир Іванович Мельниченки (батьки)

за межами СРСР є абсолютно інше життя.

Батько був офіцером, у 1989–1993 рр. служив у Німеччині, у західній групі так званих радянських військ.

Розвал СРСР змінив їхнє життя. Почалася невизначеність. Мама розповідала, що деякі сім’ї радянських офіцерів не хотіли повертатися додому, просили політичного притулку в Німеччині. У відповідь на такі запити Москва реагувала жорстоко: після повернення цим сім’ям світив статус “прєдатєля родіни”, якої вже фактично не було.

Мешкаючи у військовому містечку, мої батьки були свідками грандіозної історичної події – падіння 1990 року Берлінської стіни. Воно означало остаточне об’єднання роз’єднаних на “західних” і “східних” німців.

За словами мами, життя там було чудове, вони бачили те, чого не знали в Союзі. Не було комуністичної сірості й пам’ятників Леніну на кожному кроці, не було серпа з молотом на червоному тлі. Їх вражала вишукана архітектура і європейська свіжість.

Цікавим для мене було те, що радянських людей дивувала звичайна річ – ківі: спочатку вони їли його зі шкіркою. У Німеччині був великий вибір печива, а в Союзі – лише морквяне. Там було все, починаючи від екзотичних для радянців бананів і закінчуючи марципанами.

Однак, незважаючи на прекрасне життя, радянські люди для звичайних німців були окупантами. Отож ставлення до радянців там було повсюдно ворожим (усі факти та події описую зі слів батьків). На день народження Гітлера німці мали традицію “пригнічувати” своїх кривдників: обстрілювали радянські КПП з вигуками “Німеччина для німців”, лякали мешканців радянських військових містечок і влаштовували показову стрілянину в повітря на великих площах.

Мама була свідком цих подій. Прогулюючись із візочком, у якому був мій старший брат, вона бігла додому швидше, ніж могла собі уявити. Німці показували свою неприязнь до радянського народу, робили вигляд, що їх не існує, засуджували і дивилися зверхньо.

Я не роблю негативних висновків щодо такої поведінки німців. Адже така сама ситуація нині в моїй країні, де місцевим населенням є українці, а окупантами – “старший російський братній народ”.

Після закінчення терміну перебування на службі мої батьки повернулися додому. На їхніх життєвих шляхах ставав рекет, кордони, міліція, повернення українського громадянства та подальше життя в Союзі. У 90-х усе змінилось кардинально: не вистачало грошей на продукти, військові були без зарплати. А згодом з’явилась я, але це вже інша історія.

Єлизавета Мельниченко,
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область

Зарплату видавали одягом

Віднайдене сховище фотографій моїх батьків у дитинстві породило інтерес. А як вони жили? Знаю лише, що мама бідно, тато трохи краще.

Настав час запитувати, дізнаватися й аналізувати.

Батько мій постійно зайнятий, та й не дуже красномовний, а ось із мамою ми можемо теревенити годинами. Вона поділилася зі мною спогадами.

Інна Василівна Хлевицька

Коли СРСР розпався, а до влади прийшов перший президент України Леонід Кравчук, обіцяного “економічного піднесення” не сталося. На заводах скорочували робочі місця. Бабусі вдалось утриматись на своєму місці, а дідусь втратив роботу і був змушений виїхати в Сибір на заробітки. Поки бабуся й дідусь намагалися заробити якусь копійку, маленьку Інну, мою маму, зоставили на піклування старшого батькового брата.

Петро, мій дядько, сплутався з поганою компанією, внаслідок чого сів за ґрати й залишив маленьку сестру без нагляду. Їй довелося самій вчитися, готувати, шити, вкручувати гвинти та й просто жити... Ось звідки у неї справді золоті руки.

Мама з теплотою згадала, як її батько приїжджав із відрядження і декілька місяців вони були добре нагодовані й одягнені. В інший час за це відповідала бабуся, якій на заводі давали не зарплатню, а одяг і деякі продукти.

Скрутні були часи. Мама запам’ятала, що в школі їй не було чого їсти на перервах. Тоді в школах не годували, треба було брати “тормозки” з дому. А вдома їх не було з чого готувати... Щоправда, іноді подруги з кращим достатком ділилися, і мама могла спробувати такий “делікатес”, як курячі ніжки.

Захоплень у мами було багато. Вона самостійно навчилась малювати й гарно шити. В одинадцять стала відвідувати гурток із гандболу (тоді був безкоштовний) і навіть кілька разів їздила на змагання.

Відмінність наших поглядів на деякі речі з її минулого вражає. Мені складно уявити, що тоді всі бажали вступати в ПТУ і на одне місце було десять охочих. Серед них і моя мама. Але її тоді відмовили, довелося йти в десятий клас. Згодом батьки розлучилися, і жити без батька стало ще важче.

У сімнадцять років мама вже народила мене, а трохи раніше вийшла заміж.

Випробувань долі моїй мамі виявилося більш ніж достатньо. Але вона впоралась. Наполеглива, хоробра, любляча...

Валерія Хлевицька,
м. Олександрія, Кіровоградська область

“Похоронки” в сумці листоноші

Вона виростала в невеликій українській сім’ї. На той час четверо дітей у родині – невелика сім’я. Крім матері Устини та батька Івана, було дві сестри – Дуня і Нюся – і брат Микола, який безвісти пропав на війні. Віра Іванівна Батура, моя прабабуся, була найменшою.

У 1943 році, у свої 17, після визволення Веселого, пішла добровольцем допомагати військовим. Дівчина бралася за будь-яку роботу: прала, прибирала, доглядала за пораненими, просто підтримувала кожного, хто звертався до неї.

А ще носила пошту. Після важкої праці в госпіталі, з величезною поштарською сумкою за плечима, в темряві, у негоду, тремтячи від страху, дівчина розносила по домівках надію, вісточку від живих. Та в її сумці були й “похоронки”. Дуже тяжко було приносити такі звістки. Віддавши страшного трикутника, Віра йшла не одразу, а чекала, чи не потрібна буде допомога тому, хто отримав трагічну новину.

Війна принесла їй не лише біль і втрати, а й перше та єдине кохання. Молодий завзятий Григорій дійшов аж до Берліна. Після поранення повернувся додому, де познайомився з Вірою. Так народилася нова дружня сім’я.

Настав кінець страшній війні. Треба було пристосовуватися до мирного життя. Віра вивчилась і стала гарною кравчинею. У рідному Веселому люди ставали в чергу до майстрині, аби тільки вона обміряла, зробила викройку та пошила одяг.

Коли їй було 76 років, народилась я. Мій батько називав її бабуня, а я називала Буня.

Коли мама й тато приводили мене, малу, до Буні в гості, вона казала мені: “Сашуню, біжи мерщій у садочок та скуштуй ягідок. То для тебе кущики вродили”. Все подвір’я дихало добром і спокоєм. Бо така ж добра і лагідна була його господиня, моя Бунічка, що стала мені взірцем у всьому.

Віра Іванівна Батура (прабабуся)

Олександра Батура,
смт Веселе, Запорізька область

Із династії журналістів

На вулиці зима, 23 грудня 1978 року. Часи глибокого брежнєвського застою, коли здавалося, що життя в Радянському Союзі усталилося. Усі зрозуміли, що до 1980 року комунізм, як обіцяв Микита Хрущов, країна не побудує, але жилося, за мірками простого народу, непогано: у всіх була робота, ціни не підвищувалися, в магазинах було достатньо продуктів, принаймні, в Києві.

Але повернімося до фотографії, зробленої в типовому радянському фотоательє комбінату побутослуговування, що в Печерському районі столиці. Майстер робить знімок закоханої пари. Їхній погляд повністю сфокусувався на лінзі фотокамери. На фото – моя бабуся Любов Петрівна Федорова та її перший чоловік Володимир Григорович Чопенко. Ці двоє щойно розписалися і незабаром справлять дивовижне весілля.

Мої бабуся та дідусь

Що ж звело цю пару? Журналістика.

Володимир Григорович – автор книг “Аграрний диліжанс”, “Витоки “Прута”, “Іскра госпрозрахунку”, “Православний словник”, аграрний оглядач “Дзеркала тижня”.

Любов Петрівна – редакторка відділу “Столиця”, редакторка газети “Вечірній Київ” та “Хрещатик”, отримала нагороди в номінаціях “Кращий журналіст року” і “Краща публікація року”, заслужена журналістка України.

Але всі ці нагороди та досягнення будуть потім. А зараз це просто двоє студентів п’ятого, випускного, курсу факультету журналістики Київського університету ім. Т. Г. Шевченка, які захоплюються журналістикою і збираються будувати сімейне життя.

Фотокартка повністю передає атмосферу 1970-х років: стиль вбрання, якість зйомки, навіть вираз обличчя. Вони й не здогадуються, якою буде їхня улюблена справа через 40 років.

Микита Бесчастний,
м. Київ

Добірку першокурсників факультету журналістики Київського національного університету культури і мистецтв за творчою вправою “Обличчя з фотографії на стіні” підготував викладач курсу “Основи журналістики” професор Микола Тимошик.

“Володя був дуже культурний і талановитий редактор, бо він був поетом, але в нього був і дар редакторський”.

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ

Хіба ж даремно
вік було прожито,
як є між нами
на землі місток...
Володимир Підпалий

Михайло Слабошпицький далі працює над новою книжкою спогадів, котра продовжить серію мемуарних книг “Протирання дзеркала”, “Тіні в дзеркалі”, “З пам’яті дзеркала”, “З присмеркового дзеркала”.
Пропонуємо фрагмент з книжки.

Його глибоке серце

Володимир Підпалий

Можливо, для сьогоднішніх поетів, які бунтуються проти поетик шістдесятників, усе заперечують і категорично відгетьковують, він видається аж надто традиційним та старомодним. Сьогодні молоді справді намагаються писати по-іншому. Не братимуся стверджувати: краще чи гірше (це – питання смаку й естетичних орієнтацій; незаперечно, що самий час фаворизував інші літературні “школи”). Невідомо, на краще чи на гірше, але все змінюється в цьому світі. Старіють, незрідка безнадійно анахронізуються літературні тексти, почасти окарикатурнюється те, що було загальноприйнятим еталоном краси. Час безжальний до всього. А ми наївно виголошуємо про те чи те: “Це непідвладно часові!” На жаль, часові підвладне все. Чи майже все – тут безнадійні оптимісти можуть спробувати подискутувати.

Добре, що людині здебільшого немає клопоту аж поза обрії своїх днів – і майбутнє та позамайбутнє для неї звучить – якщо звучить – безнадійною абстракцією. Її дім – її час, із якого вона може виходити хіба що в недалеке минуле. А якщо та людина – поет, то вона неминуче чудується усім тим, що довкола неї і прагне зафіксувати духовний профіль часу, в якому вона опинилася, закинута туди владною рукою долі.

Коли згадую Володимира Підпалого, то чомусь не можу позбутися думки, що він мав би народитися в інші часи. Скажімо, тоді, коли романтичні народники з-поміж освічених різночинців та зубожілих дворян одягали скромні свитини й, вірячи в силу просвіти, ішли здебільшого до селянства, щоб пояснювати їм, що таке Правда і звідки взялася Кривда, щоб наша людність дозріла для правильних висновків.

Підпалий вражав високою самопосвятою (він бачив у літературі щось непорушно сакрально-місійне); його доброзичливість і терплячість (навіть у стосунках із агресивними графоманами) дивували. Він редакторував у видавництвах, і чи не всі пхалися зі своїми рукописами саме до нього. Знали: буде до їхніх екзерсисів уважним, не глузуватиме з тої писанини, котра “так собі” чи й геть “не дуже”. Він умів обходитися дипломатичними евфемізмами навіть тоді, коли мусив пояснювати: оце твориво – безнадійна сірятина. Не знаю, якою ціною те йому давалося, бо ж у багатьох його колег не було такого витерпу, а тому стосунки редактора й автора виливалися в перманентну війну. І мені неодноразово доводилося чути від авторів, що видавничі редактори – то просто звірі й реакціонери. Але я знав з-поміж редакторського корпусу таких, як Ґригір Тютюнник, Євген Гуцало, Роман Андріяшик, Анатолій Шевченко, Світлана Жолоб, Анатолій Макаров, Валерій Гужва, Андрій Крижанівський, які відзначалися не тільки високою літературною кваліфікацією, а й неудаваною демократичністю, і всі вони мали конфлікти з цензорами, відстоюючи тексти авторів од брутальних цензорських вівісекцій.

У цьому ряду стоїть і Володимир Підпалий. Я чув чимало подробиць про те, як він намагався рятувати – а поінколи йому і вдавалося порятувати – літературні твори від утручань у них цензорів та завжди перестрашеного начальства, що незрідка в своїй ідейній суперпильності навіть перевершувало весь цензорський легіон.

Не можу відмовити собі в бажанні навести тут ось цю довгу цитату, котра не вимагає жодного коментаря.

“Я, мабуть, дуже добре знаю Володю Підпалого не тому, що ми були якимись близькими друзями, не тому, що ми часто спілкувалися чи ходили одне до одного в гості, просто тому, що ми зустрілися з ним в роботі, в екстремальних умовах. Він був редактором моєї книжки у 1972 році, книжки, яка так світу і не побачила... Це була така ситуація, при якій дуже добре видно, хто є хто. Там за один день, за один момент можна було побачити людину так глибоко, через що я сказала, що, мабуть, я його дуже добре знаю... Я дуже люблю Володимира Підпалого...”

І далі – важливі подробиці тієї історії з біографії поетеси, в якій фігурує Підпалий: “Редактор у ті часи це була видавнича рукавичка, в яку вставлялась рука невидима. Володя був дуже культурний і талановитий редактор, бо він був поетом, але в нього був і дар редакторський. Редактором він був дивовижним... Я думаю, що якби багато із наших поетів тоді його послухали, то, може б, не червоніли зараз. Володя Підпалий був відсторонений від роботи над моїм рукописом “Княжої гори”, тому що він виявився не тією видавничою рукавичкою, якою можна було б отак керувати і душити мене. Він не міг, не хотів, і він був просто глибоко порядною людиною.

Коли він, Володя Підпалий, помер, замість нього залишились діти, замість нього залишились вірші, замість нього залишилось світло, яке ми всі зараз відчуваємо...”

Ці слова Ліни Костенко на вечорі пам’яті Володимира Підпалого у Державному музеї літератури в грудні 1993 року. Тоді там прозвучало багато доброго про нього. І це було зумовлено не тільки гіркотою дочасної смерті його. Як ведеться, при таких подіях мовці значно перебільшують чесноти небіжчика. Але коли йшлося про особу Підпалого, то всі суперлативи про нього були заслужені, сказати б, оплачені його світлим життям і глибоким серцем.

Не випадково ж із Ліною Костенко в її оцінці Підпалого виразно перегукується Дмитро Павличко, який розповідає: йому дуже пощастило, що редактором його “Гранослова” був саме Підпалий, який стояв в обороні автора на всіх етапах. А далі він же був і редактором поетичного тому Богдана-Ігоря Антонича “Пісня про незнищенність матерії” (перше видання творів великого лемка в радянській Україні). Павличко розповідає, як важко давалося це видання, який упертий спротив йому був на всіх етапах і всіх рівнях. Поява Антоничевих творів стала справді сенсаційною літературною подією. Антонич одразу ж перетворився на культового поета студентської та літературної молоді. А такі ідеологічні мастодонти, як Микола Шамота і К°, накинулися і на впорядника (та автора блискучої передмови) Павличка, і на редактора книги, якого звинувачували в тому, що він став поплічником того, хто здійснив цю диверсію. Сьогодні в такий маразм просто важко повірити, але все те було. Я тоді працював у “Літературній Україні” і добре пам’ятаю, як цензура забороняла згадувати в друці Антоничеву книгу. Не випадково ж редактор Підпалий таки муляв керівництву Держлітвидаву, котрий згодом став “Дніпром”, і змушений був поміняти місце роботи.

Якщо вже зайшлося про те, як Підпалого згадують ті, хто мав справу з ним – саме як з редактором, – то наведу при цій нагоді ще такі промовисті свідчення про його редакторську роботу та характеристики особи Підпалого.

Дмитро Павличко: “Сьогодні, коли вся поетична спадщина автора “Трьох перстенів” надрукована в Україні, коли знак Антоничевої музи виразно прочитується у творах багатьох українських поетів, хочеться мені з особливою вдячністю згадати мого сміливого спільника Володимира Підпалого, який допоміг проламати багаторічне мовчання надовкола творчості безсмертного сина Лемківщини...”

Важливо, що зіркий та вимогливий Павличко розгледів у Підпалому не тільки видатного редактора, який ставився до літератури, як глибоко релігійна людина до Святого Письма. “Володимир Підпалий був істинним талантом, він зблиснув правдивими віршами, але межі його життя, власне, ота юна смерть, що прийшла до нього одночасно з поверненням сталінщини в наше ледь провесніле нужденне існування, зробила своє. Вона забрала в нас людину, яка могла стати провідною зіркою. Вона затоптала іскру надії, вогонь, який ще тільки збирався вибухнути...”

Не мав я наміру реферувати спогади про Володимира Підпалого – збирався писати тільки про своє емоційне його сприйняття і бодай побіжно окреслити, яким він постає в моїй пам’яті, однак не можу перебороти спокусу навести ще пронизані душевною теплотою слова про нього людей із його ближнього кола. (Виявляється, воно було справді широке – це від широти його душі).

Ось говорить Петро Засенко: “Без гучної слави, не підтримуваний попід руки літературними дядями, він увійшов під високе склепіння Храму Слова просто й природно, глибоко відчувши, що мимо пройти не зможе, та добре пам’ятаючи, хто в цьому храмі був до нього”.

Для сьогоднішнього читача такі слова звучать аж надто запафосно. Але вони прийшли до нас із тієї епохи, коли культивувалася пафосність. Запевняю читача, що такий емоційний регістр зумовлений справді щирими почуттями, поглибленими несподіваністю втрати поета, в якому заповідалося щось багатообіцяюче. До того ж поета, в якому жило щось безоружно людяне.

Ось уривок зі спогаду вимогливої Михайлини Коцюбинської: “Та глибинна духовна сутність, те поєднання делікатності і моральної твердості, та не на показ, без тіні пози й зовнішнього ефекту людяність – становили осердя його неголосної поезії, осявали й зігрівали всіх, хто спілкувався з ним, одухотворювали і його редакторську діяльність – той для нього воістину “сродний труд” у сковородинському розумінні. Йому якось вдавалося проводити поетичний корабель цілим, з мінімальними втратами поміж рифами кон’юнктури, не нав’язуючи авторові своєї волі і разом з тим дисциплінуючи його поетичну уяву своїм чуттям слова і естетичним смаком. Майже всі найвагоміші поетичні збірки, які побачили світ протягом нетривалого Ренесансу 60-х, – то результат його нервових зусиль, його редакторської майстерності і громадянської свідомості. То своєрідні пам’ятні знаки його творчої праці”.

Тендітний поставою, уважноокий, чоластий, зі світлорусим чубом, часто всміхнений – таким він мені побачився й запам’ятався. І, може, найперше вимальовуються, коли згадуєш його в подробицях, нещадно прокурені вуса й неодмінна в його портреті сигарета. Бо ж таки курив він, як сказав приязний до нього Віктор Близнець, справді безбожно.

Кілька разів я бачив його в імпровізованих турнірах молодих поетів на засіданнях літстудії видавництва “Молодь”, про котру вже писав у попередніх мемуарних книжках. Здається, він єдиний там не спалахував у дискусіях (Мозолевський, Сом та Кириченко вибухали, як гейзери!). Підпалий щоразу говорив спокійно і здебільшого переконував саме завдяки своїй зрівноваженості. Гадаю, що вже тоді він дав собі відповіді на ті важливі питання, котрі постають перед кожною людиною, яка пише: навіщо вона – література? Що важливіше – правда чи краса? Думка чи емоція – душа поезія?

Я все те жадібно слухав і конспектував, хоч мав нелюбов до конспектів і вмудрявся обходитися без них в університеті, де це категорично вимагалося. Ми охоче приходили туди дружним гуртом, який вів на літстудію ентузіазм незмірно більший, ніж на лекції.

Загалом Підпалий був там не головною дійовою особою. Головними були вже згадувані Борис Мозолевський, Микола Сом і Григорій Кириченко, які атакували всіх і все своєю безапеляційністю й ораторським темпераментом. Майже землетруси. Керівник літстудії терплячий Дмитро Білоус мав чимало клопоту, коли брався погамовувати їх.

Нагадаю, що тоді ще не закінчилися часи відомої “відлиги”, хоч, як тепер розумієш, уже наближалися ідеологічні заморозки. Молоді поети ще зухвало вільнодумствували, свято переконані, що інакше бути не може. Не знаю, чи це справді так, але мені здається, що саме Підпалий інтуїтивно прозирав наперед і передчував: уже йдуть тихіші і значно смутніші часи. Чомусь мені хочеться так думати, коли згадую його розумні очі, розумні слова. Очевидно, він був соціально зріліший за своїх літровесників.

У ньому органічно поєдналися совісна сільська людина й міський інтелігент, який, увібравши в себе спосіб життя в місті та рефлекси міського чоловіка, не загубив оте дорогоцінне, що виніс у своїй душі із села. Часто бувало – та й нині є – так, що індивід, вибравшися з села, стільки сил витрачає для того, щоб позбутися в собі всього того, що нагадує його походження “від плуга”. Найчастіше першою страждає мова (вчорашній селюк незграбно переповзав на те, що вважав російською, а насправді то волапюк). Далі незрідка з’являлася зарозумілість міщука, який погордливо – мало не з піднебесся – дивиться на бідних провінціалів, які тепер для нього – істоти нижчого сорту. Це я спостерігав по своїх однокласниках, які, вступивши у виші, раптом ретельно почали в усьому маскуватися під “городських”, соромлячись свого непрестижного на ті часи “колгоспного” походження.

Підпалий анітрохи не намагався підфарбуватися під міщука. Навпаки – за різних нагод часто нагадував про село. Якось навіть розповідав, що в нього ціла колгоспна біографія, бо від глибоко дитячих літ, як це бувало з майже всіма сільськими дітьми, змушений був братися за всяку роботу – і його руки вміли все, що треба робити в господарстві. Потім у його “Автобіографії” я прочитав про те, що він перед вступом до університету комбайнерував і навіть вийшов у передовики соцзмагання, а тому красувався своїм портретом на дошці пошани. Володимир не вихвалявся там, а говорив про це з гумором. Мовляв, у кожного були такі “університети”, котрі хоч і не наближали до розуміння поезії і не мали жодного стосунку до поглиблення едукації, але давали розуміння звідки в сві-

ті і почому хліб насущний. І це – також важлива життєва наука, бо вона теж може підказати поетові якісь важливі слова. Мені здається, той смисловий акцент Підпалого свідчив, що він ніколи не відривався від землі. Володимир завжди пам’ятав, хто він, звідки, якого роду та що він винен (і як людина, і як поет) своєму краєві. Із його статей та рецензій, де розсипано чимало цікавих спостережень і думок не тільки про літературу, можна вибрати ті, з яких легко скласти його особистий кодекс обов’язків поета й громадянина, за яким він сам жив, ніколи не порушуючи тих постулатів, які сам сформулював.

Можна тільки уявляти, яким складним було духовне й інтелектуальне його визрівання, бо ж ішов він до свого літературного покликання звідти, де не було жодного творчого середовища. Його навчителем і творчим колегою була тільки книга. Скромна сільська бібліотека небагато могла запропонувати допитливому початківцеві, що намагався збагнути алхімію поетичного слова. Не було тоді поряд того, хто міг би йому “поставити руку” й розкрити те, на що неофіту самотужки, блукаючи в роздоріжжях сумнівів та незнання, доводилося витрачати чимало часу.

В столичний університет на філфак він потрапив аж після армії, де служив у морфлоті. А друкуватися почав тільки в 22. Його “виростання душі” (вислів Леоніда Первомайського) утривалилося в часі й забрало роки. Здається мені, що цей процес у нього не зупинявся й до дня дочасної смерті, що сталося 24 листопада 1973-го, коли йому пішло півроку на 38-ий. А друкуватися почав лише тоді, коли студенти того ж вишу Тамара Коломієць і Микола Сом уже видали свої дебютні книжки і їх офіційно визнали надією української поезії. Його перша збірка “Зелена гілка” з’явилася в 27 років – 1963-го.

А наступного було “Повесіння”. Дебют Підпалого не викликав особливого резонансу – критика тоді фаворизувала Миколу Вінграновського, Івана Драча, Віталія Коротича. І поряд із ними незмінно стояло ім’я Василя Симоненка, чий земний шлях уже урвався, а його резонансна книжка “Земне тяжіння” вийшла друком уже посмерті автора – 1964-го. Підпалий здебільшого фігурував у всяких оглядах та критичних панорамах “законспірованим” у завершальних фіналах переліків під універсально безликою назвою “та інші”.

Схоже, що він не мав через це особливих мук невтоленного марнославства. Спокійно мирився з відведеним йому місцем у літературній ієрархії. Його незмінна іронія, готовність покпинити і з себе боронили поета від того вірусу, котрий викликає заздрість та невдоволення тим, що його недооцінюють і недопомічають. Не випадково він пише в одній зі своїх сатиресок.

Усе – і небо, і трава,
святі для нього, піліграма,
а ще як в Спілці є права –
хоч в Рим рушай, хоч далі Рима!
Оте римуй,
те не римуй,
оте друкуй,
те не друкуй!
Друкуй, поки друкується!
Нехай ти будеш не Бажан,
середній будеш, навіть,
*Як не Макаров, Зуб Іван**
тебе колись прославить,
прославить
чи зneславить –
в літературу вставить!..

Майже через сорок років після смерті Підпалого я прочитав його “Автобіографію”, опубліковану в “Українському слові” – так називається Хрестоматія української літератури та літературної критики XX століття, що її впорядкував Василь Яременко. Зі зворушливою безпосередністю оповідаючи про гіркі прикрощі й скупі радощі дитячих літ, недитячу важку працю, що її довелося звідати малому мрійливому селюку, який, приглядаючись до людей, вслухаючись у себе та з невситимою допитливістю вгризаючись у книги, творив сам себе покладаючись на позитивні приклади сільської моралі та свою інтуїцію, котра підказувала йому, на котру стежку в житті треба ставати.

Читання його “Автобіографії” було для мене, мовби другим знайомством із ним, коли я його майже призабув, бо при згадуванні цього імені на мене напливала тепла хвиля, що незрідка йде від випадкового спогаду про світлу людину, або раптом озивався з пам’яті котрийсь його рядок. Це й закономірно, бо ж не були ми з Підпалим аж так близько знайомі і, по суті, не мали з ним якихось спільних життєвих історій. Та й інформаційний шквал відкидав з пам’яті обличчя і спогади про зустрічі минулого на безнадійний маргінес.

Підпалий, не бувши уражений нарцисизмом, що незрідка властиве його колегам, які, бува, позиціонують себе найголовнішими представниками з усіх гомо сапієнсів, без самозамилування говорить про себе, подеколи іронічно коментує свої пригоди й поведінку за різних життєвих ситуацій. Для нього амбітні віршарі зовсім не центр всесвіту, хоч він і має поезію за особисту релігію.

Цікаве ось таке його спостереження: “Випадково зустрів сербіянку. Її ворожіння були настільки правдиві у своїй минулості (не знаю, як передбачення, хоч одне вже збулося...), що я був приголомшений...” І висловлює своє припущення про реальну можливість стихійного ясновидства: “...якщо поети знають хвилини натхнення, то чому б не знати цих хвилин ворожкам, людям, в котрих так дивовижно переплівся тисячолітній фольклор із власною фантазією, що врешті-решт дає заробіток на прожиття?.. Інша справа, що переважає – народність чи інстинкт самозбереження методом видурювання грошей за чергову дозу фольклору?

Перше її речення мене вже полонило, повело в її наївний і мудрий світ:

“П’ять пальців твоєї руки неоднакові. Де ж ти бачив двох подібних людей?”

“Всім однаково світять зорі, але в кожного є своя зоря”.

“Кожен твій сумнів твоєї віри вартий, як варта неправда правди. І чого більше – і Бог не знає”.

“Півсвіту скаче, півсвіту плаче”.

Розумію Підпалого з таким його сприйняттям циганських ворожінь. Сам кілька разів потрапляв під уплив пророчистих віщувань загадкових циганок. Не міг тоді позбутися враження, що вони знають те, чого не відають інші. До того ж ворожки кількаразово точно “влучали” в подробиці моєї біографії, переповідаючи те, чого вони не могли знати. Гадаю, що не тільки Підпалий і я опинялися в такій ситуації. Не випадково ж у художній літературі описано стільки моментів феномену циганського ворожбитства. До того ж поет більше за інших схильний повірити в те, що, здається, зовсім поза межами суто буденного глузду. Як мовиться, на те він і поет. У нього немає самовпевненості в тому, що він, як кажуть галичани, усі розуми поїв.

Чи не в кожного поета в творах є елемент містики. Є він і в Підпалого. Але його не більше – чи, може, навіть менше, – аніж в інших. Він умудрявся балансувати на межі між здоровим селянським глуздом і тим загадковим, що його важко точно ословити; хіба що можна натякнути на нього похмурою метафорою.

Я розшукав у своїх архівах рецензію на його збірку “В дорогу – за ластівками”, видану 1968-го. Публікація мого претензійного рецензієтворіння того ж року в київській обласній газеті “Молода гвардія”. Книжка Підпалого мені сподобалася, але я, замість нормально, по-людськи висловити своє враження, вимудрував щось архіважкозбагненне, намагаючись створити про себе враження неконвенціонального критика, який буцімто знає про літературу щось таке, чого не знають інші. Я начитався тоді Арнаудова, Виготського, Жирмунського, Ейхенбаума, і мені невтримно праглося використати цю нагоду для того, щоб переказати все, що я знаю. Хто замолоду не був уражений таким вірусом?! Це вже з роками поволеньки позбуваєшся тієї інфекції і намагаєшся сам розуміти те, що тобі хочеться сказати.

Не забуду, як дотепно поіронізував із моїх мудрацій у тій рецензії Станіслав Тельнюк, який запропонував мені популярно викласти моє позитивне враження від віршів Підпалого. Я цитував йому з пам’яті строфи зі збірки й намагався пояснити, чому це, на мою гадку, справді поетично і чим Підпалий різниться од інших поетів. Телюнюк загалом погоджуваввся зі мною – він був високої думки про Підпалого, але перепитував, чому ж я не написав про все те саме так, як оце розповів? Я ж, мабуть, хочу, щоб хтось прочитав мою писанину і щоб вона не видалася йому замудрованою шарадою? Не міг же я йому зізнатися, що мені хочеться видатися розумнішим, аніж я насправді є...

При зустрічі з Підпалим (нас познайомив Володимир Маняк) я аж розцвів од його подяки за рецензію й од похвали: мовлялечки, переконливо й розумно. Хоч і підозрював я, що ті слова – це загалом данина етикету (має ж автор якось подякувати за те, що рецензент так розхвалив його!), все ж було приємно почути таке. Бо воно підносило тебе у своїх очах.

Вже згодом, працюючи в “Літературній Україні”, я готував до друку не одну статтю про Володимира Підпалого. І до ювілеїв його, і без ювілеїв. (Я тоді відкрив у газеті спеціальну рубрику “Незабутні”, де можна було публікувати матеріали про тих, кого вже немає, без жодного інформаційного приводу). Був приємно подивований тим, що про Підпалого охоче писали без будь-кого примусу. Це було ще одне потвердження: його справді любили. Загалом рідко те буває в конкурентному літературному середовищі. Але з Підпалим це справді був саме той варіант. Певен, що ніхто мені в тому не заперечить.

Вже недавно випадково наткнувся в своїй бібліотеці на збірочки Підпалого. Перечитуючи їх, відчув: ось вона, атмосфера шістдесятих років. Тодішні настрої, домінантні стилістичні прийоми, панівна ритміка. Ось, наприклад, вірш “Пальці”:

Ніч простягує свій рукав,
Твої пальці в мої кладе...
Я, шукаючи їх, тікав,
Наче вовк тіка від людей.
Я рубав їх. Зціляв. І грів.
Я прохав. Заклинав. І кляв.
Я ловив їхній білий грім,
Сам громами у них вціляв...
Бився ярмарок блискавиць,
Як приречений бився...
Ачей,
Хтось у глупу ніч впаде ниць,
Хтось не витрима – утече.

Важко уявити такі рядки в поетів старшої літературної ґенерації. Навіть римування (“грів-грім”, “кладе-людей”, “відтак-такт”, “вріс-гуманізм”, “ачей-утече”) – це саме шістдесяті, і тільки шістдесяті, коли молоді поети, мовби підхоплювали один в одного, як вірус, особливості такої стилістики, аж мовби ризиковану – з погляду старших – систему римування й розхитували загальноприйняту натоді структуру вірша.

Палець в палець як в землю вріс –
Замагав – знемагав – відтак...
Де вже в дідька тут гуманізм,
Де законна законність і такт...
Чорна ніч сумна, наче негр,
Мовчки гасить очі – зірки...
На тортури ведуть мене
П’ять доріг твоєї руки!

Це його вірш із 1966-го. Я певен, кожен уважний читач поезії тих часів, упізнає – якщо не автора – то саме часові координати його народження.

Ще вірш, котрий – це помітно відразу – і складом, і ладом із шістдесятих. “Лебедина пісня”, котру автор продатував тим же 1966-м.

Вітер човен між хвиль тримав,
І ту мить ніхто не загледів,
Як на озеро із-під хмар,
Наче грудка, впав чорний лебідь.
Омочив крило вороне,
Як на весла, наліг на лапи,
Не очима сипнув – вогнем
Мефістофельським, як Шаляпін...
Білий лебедю, утікай:
Він до тебе рветься – не чалить
Цей красивий гордий окань,
Невідомий і незвичайний!
Десь він подругу загубив,
А твого він позбавить друга...
Білий лебедю, програно бій,
Недаремна твоя потуга...
Вже він шию тобі скубе,
Вже лебідку твою відгонить...
Чорний лебідь забив тебе,
Білий лебедю!..
Ти – червоний!..

Знову ж таки – час літературного народження вірша тут можна легко вирахувати за римуванням (“тримав-хмар”, “загледів-лебідь”, “вороне- вогнем”, “лапи-Шаляпін”, “утікай-окань”, “чалить-незвичайний”). Підпалий у цьому такий же зухвалий, як, скажімо, Борис Нечерда, в якого бачимо: “переболить-перепелиць”, “перелік-тарелі”, “Лорка-ловко”, “качан-курча”, “калатайло-календарна”, “залежить-ожеледиць”, “експансивна-сину”, “чужій-олжі”, “прекрасних-прокрався”.

Було це понад десяток років тому.

Мені зателефонувала Ніла Підпала. Вона зініціювала таку толоку: кожен, хто хоче підтримати цю справу, робить пожертву для неї (слово честі, вже забув скільки саме гривень). Замість оббивати пороги банків чи грошових мішків, Ніла Андріївна вирішила звернутися до людей почасти навіть скромних статків, які (дивно, але це справді так!) охочіше відгукуються на такі заклики. Хоч вони спроможні дати небагато, але, як мовиться, з миру по нитці...

Не пригадую, чи довго тривало збирання коштів для видання цієї книжки. Й ось вона з’явилася з таким розділом наприкінці: “Доброчинці “Золотих джмелів” (така назва книжки). Упорядниця її Ніла Підпала там пише: “Висловлюю глибоку і щиру подяку всім учасникам сучасної української книжкової толоки – доброчинцям видання книжки Володимира Підпалого “Золоті джмелі”.

Була велелюдна презентація “Золотих джмелів” у Музеї літератури. Виявилося, що ця книга оприлюднена до 75-річчя від дня народження поета. Стільки добрих слів, як було сказано на тому вечорі, здається мені, Підпалий не чув за своє недовге життя.

Ніла подарувала всім учасникам книжкової толоки по примірникові “Золотих джмелів”, де наприкінці книги вміщено тих, хто фінансово долучився до тієї справи.

Це справді поліграфічно якісне видання. Там зібрано не тільки все, що Володимир написав. І – не тільки поезії, а й статті і навіть видавничі – “закриті” – рецензії та редвисновки. Є цілий розділ статей і спогадів про нього. Є його листи до рідних і друзів.

Від цієї незвичної книги лишається особливе відчуття. Бо ж думаєш не тільки про Володимира Підпалого. Думаєш про долю українських поетів у радянській Україні. Емоційно пронизливо звучать там ось ці невипадкові слова Івана Дзюби: “З поетами 60-х років боролася не тільки невсипуща влада. Неначе в мовчазному союзі з нею діяла і якась незрима мстива сила в личині підступної хвороби. На самому злеті творчості урвалося життя Василя Симоненка, Леоніда Кисельова, Олексія Були-ги... І Володимира Підпалого. Трагічна смерть молодого Поета завжди має і позаособистісне, символічне значення. Вона знаменує протистояння Добра і Зла, Краси і Потворності. Очі Володі Підпалого світилися совісністю й добротою. Совісність й приязною до Життя думкою світиться і його Слово. Не виклик життю, а вникання в нього. Це – не позиція, а доля. Це – сковородинське, чого так бракує нам сьогодні, в нашій суєтній засмиканості й чванькуватому суємудрію...”

Здається, все сказано. І вже нема нічого посутнього додати.

По-різному згадуються ті, кого ми любили, або кому симпатизували.

Мені з пам’яті неодноразово поставав цей тендітний, русявовусий, жвавоокий і незмінно всміхнений поет, який був найяскравішим уособленням життєлюбства. Але саме життя, здається, любило Володимира значно менше, аніж поет його.

Не склалася в них взаємність...

І це – справді несправедливо.

І невиправно.

Але загалом ж справедливості в цьому житті малувато.

**Анатолій Макаров, Іван Зуб – літературні критики, що тоді часто писали на теми поезії.*

“Тут, на Пріорці, донині живуть нащадки тих дітей, яким колись поет влаштував банкет, мабуть, якраз на свято Преображення”.

Нова, а головне – дуже сучасна біографія Тараса Шевченка

Надія НАУМОВА,
наукова працівниця Музею історичного центру міста Києва

Чи хто рахував, скільки вже створено біографій українського поета Тараса Шевченка з 1882 року, коли з’явилася перша? Її автор був не тільки сучасником, а й добрим другом поета, який 20 років працював над своєю книгою, збираючи спогади від близьких друзів і тих, хто його знав. Можливо, Михайло Чалий у чомусь і помилився, але то була перша спроба осмислити і життя, і творчість митця. Були й інші життєписи. Серед авторів Олександр Кониський, Павло Зайцев, Маріетта Шагінян із її твором-дисертацією “Тарас Шевченко”, польський автор Єжи Єнджиєвич із книгою “Ночі українські, або родовід генія”. Ще був роман Оксани Іваненко “Тарасові шляхи”.

У 2020 р. у видавництві “Дух і літера” вийшла книга Станіслава Росовецького. Сама її скромнопретензійна назва “Сучасна біографія Тараса Шевченка” викликає у читача сподівання на щось нове, досі невідоме. Яка ж мета цієї нової біографії, що постала на тлі уже всього написаного? Може, з’явилися якісь факти, раніше не відомі шевченкознавцям, чи змінилися наші погляди на поета, його творчість, значення його для вже незалежної України? Чим збагатила книга наші знання про поета? Наразі варто радіти хіба з того приводу, що постать Шевченка не залишає байдужими літераторів, які добре знають, що саме його ім’я на обкладинці уже приверне увагу.

Роксолана Харчук заздрить читачам, які “зануряться у чарівний світ шевченкової біографії”.

Зрозуміло, що життя поета і художника може бути прикладом не лише для українців. Але ж було воно зовсім не чарівним. Можна, звичайно, зануритися у спробу зробити Шевченка і “гульвісою” (слово винесене навіть у назву розділу: “*Біглий відставний рядовий”, небезпечний для обох столиць, гульвіса і театральний критик, Нижній Новгород”),* чи бісексуалом (аякже, це дуже сучасно). Але ж зовсім не “біглий”, і не “гульвіса”, а щодо театрального критика, то поет виступив у цій ролі лише один раз, щоб висловити свою думку про гру Катерини Піунової, якій симпатизував і мав намір одружитися. Забракне місця і слів, щоб аргументовано відповісти на всі ці сучасні, притягнені за вуха гіпотези, такий собі “фаст-фуд”, забарвлений психологічними вишуканостями. Кожна істина нас збагачує, а часткова правда, забарвлена натяками, не додає нічого, щоб зрозуміти, якою людиною насправді був Шевченко. Усе це на довгу розмову без впевненості, що вона дійде до автора, захищеного званнями і посадами, який запросто звинуватить критиків у непрофесіоналізмі.

Назви розділів подано в надто сучасному стилі. Особливо епатажні заголовки, як у бульварних газетах, що викликають інтерес обивателя: чи читали, цей Тарас Шевченко, виявляється, був ще той гульвіса. Наприклад, назва останнього розділу: “*Класик у свинцевій труні як засіб національно-визвольної та ліберальної агітації*”. Сам Тарас би подивувався такому зразку канцелярсько-радянської риторики. Просто кальковий вислів В. І. Леніна: “Кращої агітації і придумати не можна...”.

Автор переповідає відомі факти біографії, які вже не раз коментувалися, широко залучаючи цитати із Щоденника і повістей Шевченка.

Чого варті роздуми автора про бажання Тараса накласти на себе руки, *“юнацький потяг до “Танатосу”*, який підтверджуються виконаними Шевченком ще в доакадемічні роки композиціями на тему смерті, як то “Смерть Сократа”, “Смерть Віргінії”, “Смерть Богдана Хмельницького”: “*На цих малюнках історичні діячі вмирають замість нього, Тараса, а він продовжує жити у бідноті та бруді...*” – комусь ця сентенція може видатись глибокою, але вона ж придумана. Такі композиції виконували всі студенти (маємо на увазі відомі античні сюжети, пов’язані зі смертю героя), це була обов’язкова програма. А ось “Смерть Богдана Хмельницького” у Тараса Шевченка – це щось інше, він сприймав історичні події вже з точки зору свого часу. Не сама смерть його цікавить, а те, що у цей момент вирішувалася доля України.

Далі пан Росовецький приступає до коментування арешту і причин важкого покарання поета і розвиває таку детективну історію про одруження і розлучення Карла Брюллова з Емілією Тімм, яка не надається ні на прочитання, ні на осмислення. Такий собі Шерлок Холмс, який, нарешті, явив нам сучасний погляд: Шевченко у поемі “Сон” висміяв царя, бо мстився за свого учителя Брюллова, а цар своєю чергою помстився Шевченкові. Бідна Емілія Тімм... Вона (може, й коханка імператора) і гадки не мала про свою роль у цій політичній справі.

Є у книзі мовні огріхи, русизми (*залишився в живих, влюбливий*, *лязгали*, *повергали у відчай*, *обрушився з критикою, встали на якір, потихеньку збігає,* що значить тут *тікає*). Є просто недолугі фрази, як то: “*На початку її* (йдеться про поему “Сон”) *автор змушує селянина-оповідача заявити, що немає господа на небі*”, або “*Поет намагався погодувати її прихопленими на обід бубликами, але вона не могла вкусити баранку.*” (епізод про знайдену біля Золотих воріт дівчинку за спогадами О. Афанасьєва-Чужбинського). Якщо звернутися до авторського стилю при подачі окремих епізодів, то сучасний популізм у ньому відчувається навіть на рівні естетичного чуття. Є помилки і у цитатах, зокрема у пояснювальному тексті до офорта “Дари у Чигрині*”: “щоб схилить на свою сторону Богдана...”* у Шевченка – “*щоб єднать Богдана”*; “*скарбниця – скарб”*; “*за винятком – опріч”.*

Хочеться посперечатися із тезою *“...під впливом Гребінки Шевченко замислювався про місце, яке може посісти в літературі імперської Росії”.* І під впливом Гребінки не був, і місця зовсім не збирався посідати. А також дуже “заманливо і сучасно” звучить вислів: “ *...праця над повістями зуміла втримати поета від більшого пияцтва”.* А як же олівцеві малюнки і сепії, такі досконалі, треба мати тверду руку, щоб малювати. Пияцтву, зокрема, виділено багато сторінок. Про самі повісті сказано: “*Всі вони в жахливому мовному і стилістичному стані”.*

Сумнівно, щоб вірш “Не женися на багатій”, написаний у Чернігові і записаний до альбому О. Афанасьєва-Чужбинського, був пов’язаний зі сватанням до доньки священника Кошиця Феодосії. Якщо вже говорити про автографи “Заповіту” (їх є чотири), то треба було б хоч приблизно сказати про їх послідовність. Чи

була у Шевченка вишита сорочка на засланні? Чому це він не міг назвати свою подругу татарку Забаржаду “*пренепорочно молодою*”? А вже історія з “*гарненьким юнаком Колею Ісаєвим”*, зі щічками, які “*ще не знали бритви”* не лізе ні в які ворота. На портреті бачимо у нього досить густі вуса. Тут і Забаржада, і Ісаєв, і дружина Герна Софія, до якої, платонічно закоханий у цього Ісаєва поет, його й приревнував – усе сплуталось. І наслідки цього були фатальні... Справжній мексиканський серіал?..

Ледве не на кожній сторінці читаємо: “міф”, “міфологія”. Розуміємо, що автор спеціалізувався на цій ниві і хоче увести свої пізнання в цій царині у біографію Шевченка. Яка міфологія? Більш чи менш достовірні анекдоти часто розповідають про великих людей. З приводу міфології згадується і одне ім’я: “*Найдивовижніший міф належить Олесеві Бузині. Бузина був моїм студентом, людиною помітною...*”. Прикро, що цей міф втілився у одіозній книжці “Вурдалак Тарас Шевченко”.

Найбільше автор задіює міфологію, коментуючи олівцевий малюнок-автопортрет, на якому художник зобразив себе оголеним: тут і *гіматій*, і *древньогрецький шолом*, і “*жіноподобний скіф*” (за Геродотом), *“...двостатевий Діоніс, що крокує берегом Аральського моря”,* а далі *Борей і Стрибог, Летючий корабель* – є про що помислити. Мистецтвознавець Дмитро Горбачов назвав цю композицію летючим Меркурієм, що біжить берегом моря. Більш цікаво уявити собі, як Тарасу вдалось виконати кількома начерками такий живий пейзаж і вписати себе у нього та ще й у русі. До речі, цей малюнок має вигляд академічної постановки, однієї з тих, які бачимо в альбомі 1843- 1845 рр. Художник ніби зображує себе, як натурщика і з легким гумором споглядає на себе збоку.

Міф чи “міський фольклор” про мешкання Шевченка на Пріорці на квартирі у Варвари Пашковської не дає спокою ще одному учневі Станіслава Росовецького. Обидва, учитель і учень, звинувачують журналістку, дитячу письменницю сестру Варвари Стефанію Крапівіну (псевдонім) у брехні. Нащо це було їй робити? А Михайло Чалий, який увів ці спогади у свою книгу “Жизнь и произведения Тараса Шевченко”, виходить теж брехун? Хто ж не знає, що Чалий, інспектор II Київської гімназії, дружив із Іваном Сошенком, який і познайомив його з поетом влітку 1859 р. У Чалого: “*оселившись на Пріорці, майже за містом, поет блукав стогнами богоспасаємого града в одному і тому ж парусиновому пальтечку...*”. Цей полотняний костюм, у якому Тараса сфотографував Іван Гудовський, нині експонується у Літературно-меморіальному будинку-музеї Тараса Шевченка. Так от пальтечко є, і це правда, а про Пріорку біограф збрехав? Чалий посилав на Пріорку студента Маркевича віднести поетові надіслані з Петербурга гроші, та й сам приходив до Тараса, коли організував його зустріч із молоддю на Оболоні. А Оболонь – продовження Пріорки. Як мантра, повторюється у професора оцей “міський фольклор”. Але ж фольклор з неба не падає, у ньому завжди є первісна правда. Чомусь не створився він ні на Солом’янці, ні на Деміївці, ні на Кожум’яках. Тут, на Пріорці, донині живуть нащадки тих дітей, яким колись поет влаштував банкет, мабуть, якраз на свято Преображення. Тут на горі росте 400-літній дуб, який невипадково називають “Тарасовим”.

У хаті, де квартирував Шевченко, не дві, а чотири кімнати. Чи був хтось із тих науковців, які заперечують проживання там поета, у тій “Хаті на Пріорці”? А ось Петро Жур їздив туди спеціально і розмовляв з людьми, які тоді жили у хаті на вулиці Вишгородській. Чи знають науковці спогади про Шевченка пріорської бабусі, записані письменником Кузьмою Грибом? Чи знають вони, що ще у 1921 р. прихожани Покровської церкви на вулиці Мостицькій порушували питання на церковній раді про відзначення будинку, де жив поет. Працівники музею теж записали спогади старожилів, зокрема Євгенії Лісовської, батько якої знав Шевченка, коли був ще хлопчиком. Всі ці спогади друкувалися у періодиці, а їх рукописи зберігаються у “Хаті на Пріорці”. Бабуся Женя з родини Лісовських прожила на вулиці Білицькій 104 роки і оповідала про свого батька, який ще хлопчиком познайомився з Шевченком, і про те, як вони в родині щороку в день народження поета співали за столом “Лілею”.

Хата справді “*не то панська, не то мужицька*” (на дві половини), яку чоловік зняв для своєї хворої на сухоти дружини. Варвара Матвіївна жила тут зі своїми дівчатками, як на дачі, бо Пріорка була завжди дачною місцевістю. Можна покритикувати статтю Крапівіної, щось вона підзабула, дещо прикрасила. Спогади, записані у 1862 р., були надруковані лише у 1875 р. на прохання М. Мікешина, з яким їх авторка була добре знайома. Така пізня публікація спричинена засланням її чоловіка Лободи, з яким вона була разом і повернулася у Петербург лиш через довгий час. Готуючи записи до друку, чи могла вона зробити хронометраж проживання Шевченка у Києві, та й чи ставила собі таке завдання? Зате такий хронометраж зробив О. Боронь. Але хто сказав, що Шевченко жив у І. Гудовського, у І. Сошенка, чи у О. Сенчила-Стефановського? Він не міг і не хотів жити у жодного з них тому, що ті самі мали проблеми, і поет не хотів їх обтяжувати, любив свободу і незалежність і волів заплатити чужим людям за квартиру. А від свого опікуна священника Юхима Ботвиновського Тарас просто втік через пару днів, про що той сам говорив отцю Феофану Лебединцеву.

Помешкання Ботвиновського на Георгіївському провулку і є тодішня єдина напівофіційна київська адреса. Православний священник взяв на себе відповідальність за нього, тим більш, що був добре знайомий з генерал-губернатором. До Гудовського поет приходив, призначивши зустріч Лебединцеву в центрі міста. У тій хаті на околиці міста йому було затишно. Спогади простолюдинів про Шевченка, записані В. Береншатамом, – це спогади жителів Куренівки, яка є продовженням Пріорки. У спогадах ідеться, що Тарас приходив на свята, пан Росовецький питає: які тоді свята були? А свята у цей період були – Маковія і Спаса. Не йшов би він – ні з того ні з сього – з центру міста на Куренівку. Стефанія Крапівіна не говорить про те, що Тарас Шевченко щось писав чи малював? А він справді у ті два тижні перебування у Києві не писав і не малював.

Не можна обійти інтерпретацію перепоховання поета і ролі у ньому Григорія Честахівського, якого Росовецький характеризує

так: *“...людина позбавлена смаку, нахабна, аморальна, Честахівський привернув увагу Шевченка задушевним виконанням українських пісень і залишався в його оточенні хіба що через свою самовідданість*”. Нахабний, аморальний, але самовідданий... Не такий уже Шевченко був наївний, щоб не розпізнати негідну людину, яку знав ще до заслання. Вже зовсім незрозумілим є звинувачення Честахівського у тому, що він хотів “*засунути*” могилу Шевченка десь подалі, щоб вона була недоступна відвідувачам. Що за маячня? А як же Шевченків “Заповіт”: “*Щоб лани широкополі, і Дніпро, і кручі було видно...”?* Відомо, що і хату хотів побудувати у Пекарях, над Дніпром поблизу Канева, про це писав Варфоломію Шевченкові. А список Честахівського, у якому передані зі слів поета оповіді про ті малюнки, які були у майстерні? Ним користувалися і користуються донині всі шевченкознавці. А самі його власні малюнки, які, за висловом автора книги, він, “*ніякий художник*”, виконав впродовж шляху тіла поета в Україну і які стали документами цієї подорожі, як і листи, адресовані Петербурзькій громаді. Збираючи селян, щоб насипати високу могилу, він передбачив її майбутнє і те, що вона стане місцем паломництва.

Наукова працівниця Канівського заповідника “Тарасова могила” Зінаїда Тархан-Береза у книзі “Святиня” детально описала всі моменти історії перепоховання і Честахівському присвятила багато гарних слів. У II гімназії, під головуванням М. Чалого у травні 1861 р. відбулося зібрання, де остаточно вирішили спорядити домовину у дорогу пароплавом по Дніпру до Канева. Ця акція потребувала попередніх узгоджень щодо відспівування в Києві та Каневі з владою, а також вирішення питання із землею. Цікаво, що скажуть на такі вислови щодо Честахівського працівники Канівського заповідника, чи ті люди (тисячі) відомі і невідомі, які піднімаються на Тарасову гору. А як же Лисенко з його хором, Микола Федотович Біляшівський, який возив на пароплаві екскурсії до Канева? При всій нібито науковості нова “сучасна біографія”, зовсім не нова, завуальовано залучає колишню радянську риторику, ще й претендує на якийсь психоаналіз.

Нарешті епілог “Замість післямови”, який має назву “*Чому ми ще полюбимо Шевченка*?”. Автор книги захоплюється “колосальною працездатністю Шевченка”, звертається до ностальгійних спогадів про своє навчання в Академії і особливо поціновує його як творця “*величезного масиву образотворчих артефактів”* і “*невтомного виробника сотень якісних літературних текстів*”. Але чи за це ми його любимо? Зрозуміло, генія повністю не можна збагнути за його біографією. Над усім його приватним життям стоїть творчість. Кожна думаюча людина має право робити свої припущення, та й читач має право на свою думку.

Проживши 47 років, він реалізував себе як поет, художник, громадянин, заповнив собою два століття, створив не “міф України”, а явив світові свою реальну Україну, яку любив понад усе.

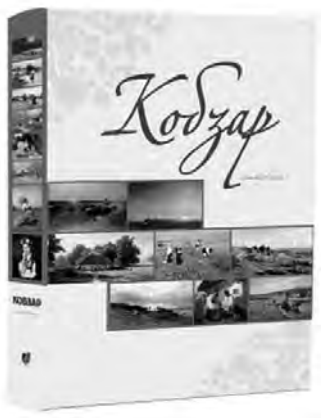

Наталя ГУМНИЦЬКА,
Львів

Дещо з вдячної Шевченкіани

І мене в сім’ї великій,
В сім’ї вольній, новій
Не забудьте пом’янути
Незлим тихим словом.
(Із “Заповіту”
Тараса Шевченка)

Ці рядки програмного вірша нашого геніального поета, націєтворця знайшли свою реалізацію не лише на материковій Україні, а й у глобальному українському просторі, який охоплює п’ять континентів і близько 50 країн світу. Популярність Тараса Шевченка у світі можемо порівняти хіба що з популярністю Вільяма Шекспіра, хоча долі та можливості поширення творчої спадщини кожного з цих геніїв різняться кардинально.

Цей короткий виклад присвячено лише дещиці вдячних шевченкознавців. Розпочнемо з поширення віршової захалявної книжечки “Кобзар”, яка мала могутню магічну дію. Вона розбудила заколисану, забиту імперськими утисками колись могутню українську націю. Історія світової літератури дотепер не знає такого революційного впливу рідного слова. Хіба що великий Данте.

Саме цим можна пояснити масовий переклад “Кобзаря” понад 150 мовами світу. В Україні над виданням “Кобзаря” працювали і працюють багато видавництв. Одначе варто звернути увагу на публікацію цієї української Біблії у Львівському видавництві “Апріорі” Юрія Николишина у 2020 році. Видане на текстовому матеріалі з репринтного празького видання “Кобзаря” 1941 року вирізняється насамперед ретельно підібраним ілюстративним матеріалом і втілює задум Тараса Шевченка про альбом “Живописна Україна” і другий “Кобзар”, до якого встиг написати передмову. Задум за браком часу і фінансів Шевченко не встиг здійснити.

Книга містить полотна найвизначніших художників з усієї України (і не лише), серед яких: Тарас Шевченко, Василь Штернберг, Опанас Сластіон, Ілля Рєпін, Архип Куїнджі, Сергій Васильківський, Володимир Орловський, Микола Самокиш, Микола Пимоненко, Теофіл Копистинський, Олена Кульчицька, Іван Труш, Фотій Красицький, Іван Айвазовський, Костянтин Трутовський, Корнило Устиянович, Осип Курилас, Микола Мурашко. Упорядники вдалися саме до празького видання, бо воно, на думку шевченкознавця зі Словаччини, академіка НАНУ Миколи Мушинки, є найменш цензурованим через те, що видано коштом української еміграції. Передмову до цієї унікальної книги написав знаний шевченкознавець Євген Сверстюк під символічною назвою “Зоря над українським вертепом”, у якій роздумує над покликанням, призначенням і національним фатумом появи найбільшого і найзагадковішого генія нашого народу.

До постаті Тараса Шевченка зверталося багато літературознавців минулого і сьогодення, зокрема, Валерій Шевчук, Іван Дзюба, Григорій Клочек, Євген Сверстюк, Оксана Забужко, Юрій Барабаш, Володимир Мельниченко, Дмитро Наливайко, Василь Пахаренко... Когорту сучасних талановитих шевченкознавців доповнює особистість Леоніда Ушкалова, який нещодавно у розквіті творчих сил покинув земне життя. Його глибокий шевченкознавчий доробок включає такі монографічні дослідження: “Тарас Шевченко”, “Моя шевченківська енциклопедія: із досвіду самопізнання”, “Сковорода, Шевченко, фемінізм...”, “Шевченко від А до Я”. На особливу увагу заслуговує “Моя шевченківська енциклопедія: із досвіду самопізнання”, яка містить близько 300 невеликих есеїв про світ ідей та образів Тараса Шевченка – поета, художника, мислителя, музиканта. Автор розглядає постать Шевченка в контексті української та світової культури, підкреслюючи його універсалізм, за висловом Сковороди “все-на-все” (так по-нашому філософ перекладав з латині слово universum).

Леонід Ушкалов трактує свою енциклопедію як “абетку світу” Тараса Шевченка, з якої постає образ людяної особистості Генія, який живе і творить у тому самому “лісі речей”, що й звичайна людина. У передмові автор наголошує на світовому визнанні Шевченка через риторичне запитання Джона Стейнбека: “Чи можна вплести ще якісь слова у вінок Шевченкової слави – слави, яку беззаперечно визнає весь світ? – Той, хто шукає плодів людської діяльності, що житимуть вічно, може знайти їх у Шевченка”. Підтвердженням цих слів американського письменника є мільйонні тиражі творів нашого поета у багатьох країнах світу різними мовами, а також рекордною кількістю пам’ятників нашому Кобзареві, яких, за твердженням шевченкознавця Руслана Теліпського, налічується понад 1400. Його проєкт “Монументальна Шевченкіана” вражає дослідницькою послідовністю і прецизійністю. Прискіпливий шевченкознавець упродовж двадцяти років побував і зафіксував постаменти Тарасові Шевченку не лише в Україні, а й у всьому світі. Його ґрунтовні лекційні шевченкознавчі виступи і виставки знайшли широке визнання серед поціновувачів українського слова у світі.

До вінка Шевченківської слави доклалися також художники та музиканти. Серед художньої Шевченкіани варто назвати доробок художника-графіка, лавреата Національної премії ім. Т. Г. Шевченка Євгена Безніска, який складає понад 300 пастельних полотен на тему “Кобзаря”. Особливою художньою силою відзначаються ілюстрації художника до поеми “Тайдамаки”. Євгенові Безніску вдалося глибоко проникнути у сенси творчості Кобзаря, поєднати класичний і модерний підходи в художній інтерпретації поетичної спадщини поета.

За різними даними дослідників музична Шевченкіана перевищує дві тисячі різножанрових творів: монументальні кантати, ораторії, опери, симфонічні поеми, балети, солоспіви, хорові твори малих і розгорнутих форм, інструментальні твори. Проте вагому частину серед них посідають вокально-хорові твори, основою яких є “Музика до “Кобзаря” Миколи Лисенка, яка нараховує майже сто творів різних жанрів. Цікавим є факт, що музична Шевченкіана нашого творця національної класичної музики розпочалася із музики до “Заповіту” Тараса Шевченка на замовлення Львівського музичного товариства. Одночасно (1868) з’явилася музична інтерпретація “Заповіту” галицького композитора Михайла Вербицького. Згодом, у 1870 році полтавчанин Гордій Гладкий створив мелодію “Заповіту”, яка сподобалася Миколі Лисенку і до сьогодні лунає в

усіх куточках світу. Відомо понад 60 музичних варіантів “Заповіту”, серед яких хорові обробки Якова Степового, Кирила Стеценка, Порфирія Демуцького, Олександра Кошиця, а також музичні твори великих форм Василя Барвінського, Станіслава Людкевича, Бориса Лятошинського, Рейнгольда Глієра. Причиною такої популярності віршів Тараса Шевченка серед композиторів і виконавців є не лише їхня близькість до народної пісенно-поетичної творчості, а на думку Євгена Маланюка творчість поета являє собою “органічний згусток нашої нації аж до майже повної герметичності для не українця”. Тому музична Шевченкіана слугує мистецьким містком до розуміння сутності універсальних ідей Шевченка у світовій культурі. На відміну від надзвичайної популярності пісенних творів музичні твори великих форм виконуються сьогодні рідко, серед них опери: “Тарас Шевченко” Г. Майбороди, “Катерина” М. Аркаса, “Наймичка” М. Вериківського, “Назар Стодоля” К. Данькевича, а також балет “Лілея” К. Данькевича. Варто згадати і про сюїту Бориса Лятошинського до кінофільму “Тарас Шевченко”. Творчість поета надихала й класиків російської музики, зокрема М. Мусоргського, П. Чайковського, С. Рахманінова.

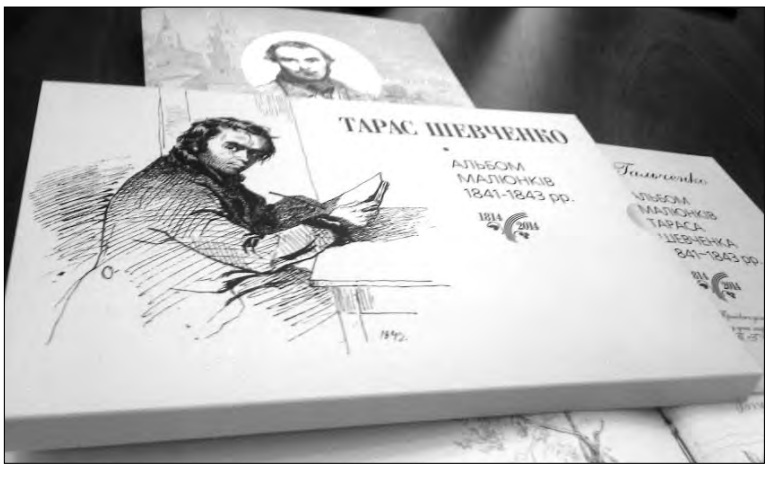

Вершинним вкладом у вінок пошанування поетичного слова Шевченка є унікальне чотиритомне видання “Конкорданції творів Тараса Шевченка”, яке вийшло у 2001 році у Видавництві Канадського інституту українських студій (КІУС) спільно з Наукових товариством ім. Т. Шевченка (НТШ) в Америці обсягом понад 3200 сторінок. Текст Конкорданції підготовлений у співавторстві професором Олегом Ільницьким і доктором Юрієм Гавришем, співробітниками Альбертського університету у рамках Програми української мови та літератури за підтримки федерального уряду Канади. Цей особливий тип словника є повним азбучним покажчиком усіх слів, які вживаються в україномовних і російськомовних віршах і поемах Шевченка із зазначенням не лише місця їх знаходження, а й точного контексту речення, де вони виринають. Всього авторами зафіксовано 18401 лексичну одиницю і подано 83731 випадок їхнього вживання. Опрацювання здійснено з використанням комп’ютерних програм, проте сам словник доступний лише у паперовому варіанті. На сьогодні електронні варіанти такого типу словника отримала творча спадщина В. Шекспіра, Дж. Джойса, Ф. Достоєвського і Г. Сковороди в опрацюванні науковців Альбертського університету й Харківського національного університету ім. Г. Сковороди. До пошанування творчого генія Тараса Шевченка поза всяким сумнівом належить ціла низка академічних видань Інституту літератури НАН України під проводом академіка Миколи Жулинського та цілого грона науковців, насамперед Сергія Гальченка.

Завершити цей вельми короткий огляд вдячної Шевченкіани слід дивовижним монографічним виданням малярської спадщини Шевченка-художника у надзвичайно глибокому опрацюванні закоханого у художню творчість Пророка мистецтвознавця й неперевершеного лектора Володимира Овсійчука. Його “Мистецька спадщина Тараса Шевченка у контексті європейської художньої культури” – високомистецький зразок представлення малярської величі Кобзаря в усій його повноті, осмисленні історичної пам’яті народу та визначенні національної ідеології й національної свободи. Особливе місце у монографії належить величному задуму Шевченка-романтика підготувати альбом “Живописна Україна”, який, на жаль, так і не вдалося реалізувати в силу фінансових труднощів і браку часу. Але шість офортів із цієї серії вдалося видати, а два краєвиди – “Видубецький монастир” і “У Києві” – стали альфа і омегою усієї серії. З вдячністю слід згадати про видання альбому офортів “Живописна Україна” громадським і політичним діячем Миколою Томенком. Насправді за висловом Івана Дзюби: “...Шевченко належить не лише Україні – всьому людству, хоч кожне його слово – про Україну”.

“Його енциклопедичних знань, життєвого досвіду й оповідань могло вистачити не на одне життя, не на одну книгу”.

«Та слави людської зовсім ми не бажали...»

Світлій пам’яті Теодозія Старака

Богдан ДЯЧИШИН,
лавреат премії ім. Івана Огієнка,
доктор філософії

Нещодавно потрапила мені до рук досить об’ємна книга: “Літаючий Амбасадор. Теодозій Старак: особистість. Статті, інтерв’ю, документи, матеріали, виступи, спогади”. Читаю: “Проголошення незалежності! У кого в ті хвилини не розривалося серце від гордості! Хто не плакав тоді від радості!” Зроблене людиною добро повік живе, не щезає, а записується на скрижалях вічної пам’яті єдиного живого Бога. Пам’ять – основа нашого розуму, вона формує всезагальну свідомість, націю, бо минуле не має права на забуття, тим більше, коли йдеться про людину, для якої “найвищими духовними ідеалами були Бог і Україна”.

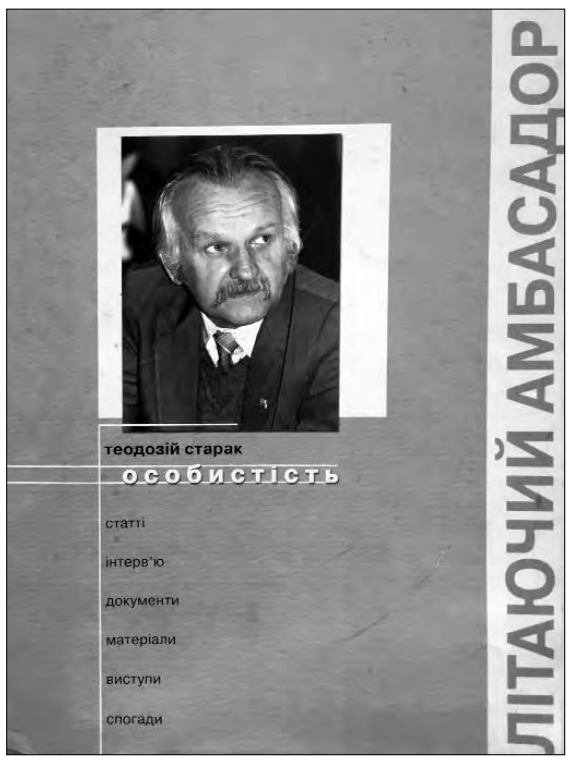

На могилі Старака викарбовані слова з Франкових “Каменярів”: “Та слави людської зовсім ми не бажали...” Це правда: не прагнули, не думали про неї... Але ж нам, нинішнім українцям, сьогодні (як і колись) неймовірно, навіть катастрофічно, бракує історичної пам’яті, щоб дозріти як велична нація з багатою історичною та культурною спадщиною. Мусимо повсякчас бути вдячними й пам’ятати про тих, хто поклав своє здоров’я і життя на вівтар боротьби за незалежну Україну.

Каменярі, сини багатостраждальної Матері-України... З-поміж них Теодозій Старак (12.08.1931 – 1.10.1999) – посол України в Республіці Польща, який організував там перше дипломатичне представництво новопосталої держави, значною мірою за власні кошти. Звідси й прізвисько “Літаючий Амбасадор” (на той час не мав навіть особистого водія). Саме про таких, як він, говорив свого часу Євген Сверстюк: “Це ... люди, які поставили себе на сторожі слова, честі, гідності”. А Ян Ольшевський, прем’єр-міністр першого некомуністичного уряду РП, відгукнувся на передчасну смерть Теодозія Старака листом-спогадом “Потиск його руки”, який передав через українське посольство у Варшаві удові дипломата Любові Горбенко, коханій дружині, яка завжди була поряд, порадниці й помічниці. Наведу фрагмент із цього спогаду видатного польського політика: “Ніколи не забуду зустрічі з Ним у Королівському замку в січні 1992 року, коли, як прем’єр, поруч із Президентом Республіки Польща я приймав новорічні привітання від представників дипломатичного корпусу. То була наша перша зустріч офіційного характеру *(на той час польський прем’єр прихистив Українське Посольство буквально під своїм дахом і зустрічався з паном Стараком майже щоденно. – **Б. Д.**)*. Мені в пам’ять запали Його слова, коли Він, міцно потискаючи мою руку, промовив: “Пане прем’єре! Я надзвичайно свідомий історичного значення цього моменту, коли вперше в королівській садибі, де польські монархи приймали посланців українського Козацтва, представник нарешті Незалежної України може передати найвищим представникам Республіки Польща побажання успіхів у розвитку їхньої держави – як рівний рівним і вільний вільним. І хай так буде довіку!” Несподівано я зауважив на обличчі цього завжди неймовірно стриманого і врівноваженого у своїх емоціях дипломата сльози, і мені самому якийсь клубок підступив до горла... Звістку про Його передчасну смерть я сприйняв із почуттям величезної особистої і всезагальної втрати. Він був політиком і людиною, яких сьогодні в XXI столітті, будуть дуже потребувати Україна, Польща та Європа”.

Важко подумки повертатися в ті часи, але маємо великий обов’язок бути вдячними, зуміти передати історичну пам’ять прийдешнім поколінням про звитягу борців за незалежну Україну. Дмитро Онуфрійчук з Івано-Франківщини (колишній сталінський політв’язень, табірний товариш Старака), який кілька місяців не дожив до святого Дня Незалежності, останнім своїм подихом звернувся до друзів, які стояли в його узголов’ї: “Хлопці, чи буде Україна?”. Серед тих “хлопців” був і Теодозій Старак, якого його товариші слушно вважали наріжним каменем свого кола.

...Межибрідь – чарівна місцина над Сяном на Лемківщині, яка 12 серпня 1931 року подарувала Україні Теодозія-Ярослава. Його батько не виходив із польських в’язниць (стаття – “українець”). Теодозій був надзвичайно обдарованою і працьовитою дитиною. Осінь 1939 року... Мама зі старшим братом Теодозія опинилися на совєтській території, невдовзі товарняком їх відправили в Казахстан. Восьмирічний Теодозій залишився з батьком у Сяноку на польській території.

Боляче на серці, коли читаєш про знущання над українцями з боку радянської, німецької і польської репресивних машин влади. Попри все Теодозій 1942 року, витримавши надскладний конкурс, був зарахований до Дрогобицької гімназії. Після “звільнення” Сянока в 1944 році батько Теодозія вкотре опиняється в польській тюрмі. Далі карколомні події подаю в хронологічному порядку: у березні 1945 року батько з сином опиняються у Львові (Договір між СРСР і Польщею про обмін населенням); 1946 року амністували Марію Старак, яка повертається до сім’ї; 1947 року заарештовують батька Теодозія (Василеві Старакові дивом пощастило втекти зі Стрийської тюрми НКВД, з фальшивим посвідченням пішки перейти радянсько-польський кордон і оселитися у Вроцлаві); 6 листопада 1949 року арештовують Теодозія (Карлаг, табір “Пєсчаний”); 1955 рік – звільнення з табору й повернення до Львова (вул. Щорса, 10, кв. 4 [нині Русових] – цю адресу знала вся Караганда).

У 1956 році Теодозій вступив на слов’янське відділення Франкового університету (серед однокурсників, молодших за віком, були Мирослав Тимочко, Ірина Стасів, Ігор Калинець, Іван Сльозко, Євген Осєчкін, Микола Старовойт, Богдан Завадка). 1965 рік – суд над Михайлом Горинем, з яким товаришували (їхні могили сьогодні поруч). Теодозієві запропонували написати заяву на звільнення “за власним бажанням” (працював у Франковому університеті на посаді завідувача кабінету фонетики української мови).

Безробіття... “Нарешті вирішив Теодозій піти в КГБ: “Або дозвольте мені працювати, або посадіть мене, якщо я ворог, у тюрму!”” Дозволили... Викладав російську мову (пізніше українську) в школах Пустомитівського району на Львівщині.

З 1971 року – редактор підручників для шкіл УРСР з польською мовою навчання видавництва “Радянська школа” (Львівська філія), де пропрацював майже 20 років.

1989 рік – учасник Установчого з’їзду Народного Руху України.

1991 рік – вирушає до Варшави як посол Уряду України в Республіці Польща: “200 доларів дали київські свати Теодозія, вони ж роздобули для нього пристойного фетрового капелюха і плаща з класичного англійського драпу”. З обкомівського гаража першому дипломатові незалежної України виділили “Москвича” без водія. Більш-менш пристойний костюм зі “складу на Зеленій” допоміг “організувати” Володимир Парубій, тодішній заступник голови Львівської міської ради.

Праця в Польщі та інші події життя Теодозія Старака – це велика книга, яку, можливо, колись напишуть вдячні нащадки...

Операцію на горлі йому зробили 25 жовтня 1993 року у Варшавській медичній академії імені С. Банаха, а помер від гепатиту С. Любов Горбенко пригадує: “...такий собі Пєтя Кілімнік, землячок із Черкащини, кагебіст совєтського, а потім російського Посольства, його помешкання нам “дбайливо” підсунули на перших порах у Варшаві в 1991 році. На прийомі в російському Посольстві у червні 1992 року він “по-земляцьки” довірливо порадив мені: “Скажите своєму мужу, што еластічним надо бить, еластічним... Вот смотрітє – бєлоруси...””...

А що ж Україна? “За кілька місяців до смерті Теодозій Старак осмілився публічно сказати своїм колишнім однодумцям про їхнє пристосуванство, хворобливу амбіційність і конформізм”.

З розділу спогадів про Теодозія Старака “І юрби вчинків, з’єднаних у світлі” зацитую лише пару фрагментів: “Створивши Українське Посольство в Польщі, він, неперевершений знавець польських реалій, тонкий і виважений політик і дипломат (вроджений!), справжній патріот-націоналіст, свідомо і вперто витіснявся колишніми радянськими дипломатами-компартійцями – і це з прикрістю спостерігали українські і польські політики...

Теодозій завжди був авторитетом для мене, як згодом близьким товаришем-авторитетом у лаґері став Іван Світличний. Щось спільне мали вони – це, насамперед, доброта, добродушність і почуття гумору. Відчувши огіршення від зустрічі з однокурсниками після мого повернення із Сибіру до Львова, я все-таки пішов до нього у видавництво “Радянська школа”. Доцик вислухав мою скаргу, лагідно усміхнувся. **“Я чекав, щоб ти прийшов до мене”**, – сказав. Тепер я вже не маю, до кого йти...” *(Ігор Калинець, “Усмішка приятеля замолоду”)*. “Писати про Теодозія Старака в минулому часі не хочеться і якось дивно. Його енциклопедичних знань, життєвого досвіду й оповідань могло вистачити не на одне життя, не на одну книгу, однак доля розпорядилася по-іншому” *(Андрій Дещиця, “Безперервний зв’язок”)*. Цей зв’язок промовляє духом правди з небес, бо ж Теодозій Старак зорить на нас енергією любові і боротьби, даруючи віру в перемогу.

1 жовтня 1999 року Теодозій Старак відпустив руку коханої дружини і відійшов за межу.

P. S. “Що побажав би нам, українцям, сьогодні незабутній Ян Ольшевський? – Не сумніваюся, що Він (так само, як і Теодозій Старак) сказав би: “Ви не повинні здаватися!” Чуєте? Ми не маємо права навіть на втому. Як можна втомитися боронити свою європейськість, свою ідентичність і сутність? Пам’ятаймо, на нас дивиться нині весь світ. І на весь цей світ гуде наш безсмертний Майдан: “Свобода і гідність – понад усе!” Слава Україні! Вічна слава її вірним синам та її мужнім і щирим друзям!” *(Любов Горбенко, “Ольшевський, Найдер, Старак і... Майдан”. – Дзвін, № 4 (894), 2019)*.

Мабуть, тепер не лише мені доводиться думати: “А до кого підемо ми, до кого піде дружина Теодозія, якщо мужніх і щирих немає поряд, якщо їх все менше і менше?..”

Поміж нас і для нас

22 березня Анатолію Матвієнку виповнилося б 68. Не судилося. Хоча не віриться, що такого енергійного, життєствердного, непогамовного можна зупинити. Серед великого кола людей, які знали Анатолія, існує розмаїття думок, почуттів, ставлень, оцінок щодо образу цієї яскравої індивідуальності, зарядженої на дію, з високими цілями.

Георгій ФІЛІППЧУК

Для мене він був романтиком, наділеним різнобічними інтересами і вродженими здібностями, набутими чеснотами, що часто “заходив” за обрій реальних можливостей. Справді, його універсальна життєдіяльність, позбавлена збайдужілості, емоційна реакція на український світ, товариська приязнь і здатність об’єднувати людей навколо ідей, що містили в собі значимість суспільної, а не приватної справи, завжди викликали симпатію і повагу, стаючи прикладом для наслідування.

Державна, політична, громадська праця не сприймалася ним як формальна справа, розвага чи себелюбство, а радше – моральний обов’язок, випробовування, іспит на громадянськість. Можливо, саме така сприйнятність своєї життєвої місії в різних сферах формували його вольові якості, стійкість характеру, безкомпромісність стосовно українських питань, демонструючи “собі”, сім’ї, суспільству якості борця і творця, коли справа торкалася державотворчих ідеалів, української церкви, національного поступу. Налаштований на змагальність і творення, він не переставав прагнути фізично й етично самоудосконалюватися, розуміючи, що сильні мають бути сильнішими, хоробрі – хоробрішими, мудрі – мудрішими. Його світоглядність утверджувалася на розумінні, що *лезо меча гострішає лише завдяки безперервному заточенню*.

Він безперестану трудився над собою, долаючи перепони й сумніви, часто відмовляючись від багатьох звабливих речей, не проявляючи жалю до себе. У поставі Анатолія ***самовиховання*** дійшло такого стану, що перетворилося для нього в найбільш продуктивну університетську інституцію, роблячи його більш знаючим, політично моральнішим. Шляхетна мета ствердження української ідеї знаходилася на високому щаблі в ієрархії громадянських цінностей, чутливо реагуючи на суспільні справи, беручи участь у вшануванні знакових загальнонаціональних подій, починаючи з козацької Хортиці, Холму (резиденції короля Данила Галицького), Хуста (Карпатська Україна) чи Кіцманя (малої батьківщини Володимира Івасюка) і підтримки єдиної української газети в Криму – “Кримської світлиці”.

Багато років він впроваджував програми “Єврокарпатська ініціатива”, “Карпатський простір”, духовно-мистецького проєкту “Вірую” за участю українських музикантів світового рівня, ініціював відновлення Успенського собору XII ст. у Крилосі як передумови об’єднання в єдину соборну українську Церкву, організував благодійний фонд “Україна Інкогніта”, облаштував садибу Святого Миколая. Будучи прекрасним спортсменом, проводив турніри для молоді. Мені подобалася його спортивна злість, особливо коли змагання містили політичний підтекст. 1998 року в Маріуполі, коли парламентська збірна України з футболу “побила” російську (4:1), Анатолій висловився дуже метафорично – тепер маємо моральне право “чіпляти бутси на гвіздок”. У тій грі він був одним з найкращих, доводячи, що “москалів” треба перемагати завжди і скрізь.

Хоча рамки його інтересів виходили за межі усталених поглядів і звичок, проте чітко прослідковувалися ті пріоритети, які слугували йому життєвими дороговказами. Насамперед, такою цінністю для нього була *державність*, **Україна.** Він сповідував Шевченків заклик – “Нема на світі України, / Немає другого Дніпра”, трансформуючи Слово поета на реальності сучасного українського життя. Суголосною і близькою йому була державницька ідеологія Народного Руху, організацій національно-патріотичного спрямування. Уся багатогранна діяльність, живильна енергія, громадські ініціативи “Матвія” (так звався по-товариськи) спрямовувалися в річище державотворення. У ньому доволі природно поєднувалися мрія, ідеали, світовідчуття, слово та чин, національний інтерес. Умів рафінувати та виокремлювати приватне і загальне, відокремлювати, особливо в політичному середовищі, зерна від полови, не намагався кидати слова на вітер: не говорити безпідставно, безвідповідально.

У гострих дискусіях щодо національної політики, державної мови, історії, церкви, літератури, культури, національної пам’яті і традиції він переконливо і часом дуже емоційно доводив значимість цих вічно сакральних вартостей для нинішніх і майбутніх поколінь українців, збереження і зміцнення української ідентичності, безпеки Держави. Серед багатьох притаманних йому характеристик варто виокремити передусім образ людини-державника, громадянина-державника.

У його поставі не було декору і тих місцевих хиб (за Іваном Франком), за якими “брак самокритики”, “парадування європейськими формами”, домінування “голосного, фразеологічного та в більшій частині нещирого, бо ділами непотертого патріотизму”. Етика Каменяра як “жива, критична праця думок і готовності подати свій голос у загальній справі” стала для нього найбільш життєдайною вартістю. Активною позицією він унеможливлював девальвацію державницьких цінностей, нетерпимо ставився до удаваних захисників “прав людини”, доморощених “громадян світу”, зліплених з українофобства, байдужості і вигідництва, колаборантів, запопадників перед чужинством, що “моляться чужим богам, чужою мовою”. Він *пропікав* Україною (словами Миколи Вінграновського) ***“кожну душу, груди і чоло”.***

Він безупинно торував найвіддаленіші куточки рідної землі, історичні місця, просвітлював українську душу, відкриваючи сторінки славних звитяг, відновлюючи пам’ять і правду, честь і гідність українства. З 1999-го здійснював експедиції по гетьманських столицях України під гаслом “До джерел державності”. Тисячокілометрові просвітницькі маршрути до Батурина, Конотопа, Чигирина, Канева, Трахтамирова, Переяслава, Ніжина, Кам’яної Могили, Хортиці, Хуста, Хотина, Кам’янця-Подільського, Херсонесу та інших пам’яток України спрямовувалися для вирішення найголовнішого – виховання національної свідомості.

Особливо неприйнятною була вада *малоросійства,* оскільки вважав це явище загрозою Українській державі, що проявляється у байдужому, негативному ставленні до українських національно-державницьких традицій та прагнень, у підтримці ідеології “русского міра” (**донині не забороненої в Україні**) з його політичною, культурною, мовною, церковною експансією. У ліквідації рудиментів малоросійства як “хвороби бездержавності” і руйнівника національної душі полягала його життєва ціль. Характер спротиву чужинцям (незалежно від походження і географії) містився для нього не в тому, що вони “інші”, а передусім в тому, що вони є зайди, експлуататори-визискувачі українського народу, який стане, нарешті, господарем рідної землі, коли “*В своїй хаті своя й правда, / І сила, і воля”.*

Пригадую день святих Петра і Павла 2004 року, коли після освячення святійшим Патріархом у Володимирському соборі вирушили у загальноукраїнську культурно-просвітницьку (політичну!) експедицію “Соборна Україна-2004” на підтримку Віктора Ющенка в президентських виборах.

Маю визнати, що та кампанія, як і пізніша трьохмісячна робота з Анатолієм у Харківській області, були для мене кращими політичними сторінками. Вони асоціювалися із справжнім “ходінням у народ”, який тоді гостро нуртував Шевченковим питанням “**Коли ми діждемося Вашингтона з новим і праведним законом?**” У ті часи в праведне слово і моральний обов’язок, насамперед влади, люди, як і ми з Анатолієм, продовжували ще вірити, сподіваючись, що **“діждемось-таки колись”.**

Особистість Анатолія характеризувалася чітко вираженою україноцентричністю незалежно від обставин, суспільної кон’юнктури. Будучи очільником політради партії Трудовий Конгрес України, Народно-демократичної партії, Української народної партії “Собор”, членом ради “Громадської ініціативи “Форум національного порятунку”, представником Громадянського комітету захисту Конституції “Україна без Кучми” чи народним депутатом України шести скликань, він постійно відшуковував політичну лінію національних інтересів.

Пам’ятаю зустрічі з президентом України 1996 року, коли він (як голова Вінницької облдержадміністрації) рішуче обстоював ідею прийняття Конституції. 1998 рік, коли Леонід Кучма на закритій нараді голів облдержадміністрацій поставив недвозначне запитання: “Хто здатен із вас вигравати вибори до Верховної Ради?” Було піднято лише чотири руки (голови Житомирської, Вінницької, Полтавської і Чернівецької областей), а виборчі перегони на мажоритарних округах вдалося виграти лише Анатолію і мені. Згадую також наші відверті товариські розмови на політичному ґрунті, які ми проводили поза увагою “добрих друзів” на узбіччі дороги між Києвом і Житомиром. Завжди сміливий і цілеспрямований у поглядах, непоступливий у протистоянні. Мені завжди імпонувала його націєтворча спрямованість думки (близька моїй “рухівській ідеології”). Анатолій Матвієнко часто наголошував, що *“слід перестати боятися слова “націоналізм”. Бо це той самий патріотизм, тільки діяльніший і жертовніший. Бідою України є те, що в нас при кермі ніколи не були націоналісти, які б по-справжньому любили свій народ, свою країну!”*

Публічно гостро проявляючи непримиренність до кадрової політики в незалежній Україні, засуджуючи олігархічний фетиш приватного над суспільним, національним, усвідомлював, що добра не варто очікувати, коли “провідна верства” сприймає Україну не як ідейну, духовну, політичну, національно-культурну цінність, а лише як територію, де “заробляють” на біді, де “*Латану свитину з каліки знімають, / З шкурою знімають...”.*

Очевидно, що його політичні суперечки з Павлом Лазаренком, Леонідом Кучмою, Юлією Тимошенко та впливовими однопартійцями торкалися передусім цієї теми, оскільки в Україні повним ходом формувався (здебільшого неправдами) фінансово-політичний олігархат (переважно чужинського походження), якому було замало майже абсолютного домінування у сферах економіки. Олігархи рвалися до політичної влади, організовували “вибори без вибору”, комплектували парламент, уряд, регіональні і центральні інституції “своїми” людьми, оскільки розуміли, що тільки завдяки владі можна оберігати і нарощувати “нажиті” статки. Проте вони сягнули дальше, ввійшовши в “брудних чоботах” в інформаційний простір, зробивши його неукраїнським, а потім і в Церкву, щоби духовно закріпачувати українство. Тому програмно проголошувані окремими “правлячими і панівними” партіями з другої половини 90-х лозунги “соціал-лібералізму”, “народної демократії”, примату “прав людини” над державою були фальшивою декорацією олігархізованих верхів — чужими для Анатолія світоглядними орієнтирами.

За тодішніх обставин марно було очікувати успішних результатів у протистоянні з реальним злом, яке дедалі більше зрощувалося. Тим паче, що найвища державна влада в Україні завжди проявляла зацікавленість у підборі таких “патріотів-державників”, які віддані не служінню народові і суспільному благу, а прислужуванню олігархам. Але він не був би Матвієнком, якби не зумів “перегризати” перепони, якби не навчився досягати “не завдяки, а всупереч!”.

Його поривання, наполеглива самовіддача цементували віру в ті кращі часи, коли *правляча каста* стане взірцем для підвладного народу не завдяки мандатам, багатству, “виборам”, а через чесноти духовності, мудрості, патріотизму. Для цього Український народ має бути освіченим і свідомим, щоби не відчиняти двері настіж усім, бо зайди однаково лізуть через вікна; щоби не вручати долю свою і наступних поколінь перевертням і зрадникам; щоби не терпіти і не послуговуватися моральним упадком провідників, а навчитися достойно жити і поводитися як з друзями, так і з недругами.

Життя людське – коротка мить. Не встиг, недомріяв, недосказав, недоробив, недолюбив... Проте світлі думки і вчинки Анатолія залишаються. З нами, поміж нас і для нас. Вони як душевний щем за життям, пам’ять і спогад, нагадування сущим в українському світі, що *шуліки ніколи не стеретимуть голубів,* а московський наїзник не охоронятиме наше національне поле. Він нагадує і спонукає чинити гідно і згідно українських смислів, усвідомивши, що Нації замало добрих хліборобів і гарних проповідників, їй необхідний гордий дух “непосидючого лицарства” (Святослава), вічна любов до Свободи, здатність бачити Шевченків заобрій, де “**небо упирається в землю”...**

“Письменник повинен бути генератором змін. Так було віками”.

Стихія невгамовної душі

Ольга ЯВОРСЬКА,
членкиня НСПУ, Львівщина

З Павлом Федюком (літературний псевдонім Павло Ясінь) мені допоміг познайомитись у 1994 році блаженної пам’яті письменник Іван Гнатюк. Він подарував Павлові збірку моїх віршів “Зелений зарінок”, а Павло передав мені книгу своїх новел “Самотня зірниця” з автографом і запросив до співпраці, бо працював тоді головним редактором журналу “Літературний Львів”.

Зачарована його творами і заінтригована можливістю надрукуватися в журналі, я одразу ж поїхала до Львова. Павло зустрів мене дуже привітно. Був це середнього зросту чоловік, міцної будови з приємним голосом, проникливим поглядом чорних, як вуглини, очей.

– Коли я вперше читав твою поезію, мене не полишало дивне відчуття, начебто ми давно знайомі.

Я залишила папку на столі редактора, а невдовзі у журналі “Літературний Львів” з’явилася моя проза.

“Я відчуваю слово на смак, – писав мені у листі. – ***Бути письменницею і водночас бути собою – визначена тобі доля. Ти вроджена для творчості”.***

Спілкуючись з ним, я не могла не потрапити під вплив його широкої, розхристаної натури. Нестримний, гарячий, емоційний...

З розповіді Павла дізналася, що за бунтарську вдачу його було відраховано з Львівського державного університету. Найкращі молоді роки минули на лісосплавах в Сибіру. Тільки з початком перебудови повернувся до Львова і вже в часи незалежності закінчив університет. Павло постійно перебував у творчих задумах і творчому пошуку. Йому було притаманне природне відчуття краси, філософське мислення, глибокий патріотизм. Він, як ніхто, підтримував колег, що творили у провінції, завжди давав слушну пораду і підтримку.

У його душі були гори і полонини, гірські потоки й безмежжя простору, клекіт громів і шум дощів. Він був людиною вулканічного характеру, але водночас лагідною, простою і дуже щирою.

Одухотворено читав свої новели, метаючи вогонь чорних блискучих очей.

“Михайло Осадчий доріднув мені за песимізм, а я з тим не погоджуюсь. У моїх творах дійсно багато людського розпачу, безнадії, туги. Це зумовлено тим, що пережив наш народ. Але ж там є імпульси гумору, багато світла і добра” *(П. Ф.).*

У його прозі, крім трагізму, є воля духу, глибина внутрішніх відчуттів. Твори глибоко драматичні і емоційно проникливі. Прекрасна, мелодійна мова...

“...Яка повінь! Повінь густого місячного сяйва. Воно прибувало і прибувало. Ми попливли на ньому на той берег. Доплисти б разом, не потонути. А воно, сяйво, як живе срібло, спливало у долини, переповнювало потоки і натікало у Черемош. Місяць, як срібний князь, пишний та могутній. І весна налюбуватися не могла, залюбилася у нього...” *(П. Ф.).*

Це тільки один абзац з книги письменника “Гуцульська мадонна у весільній сорочці”. Мова плавно і легко тече через душу, виводить її з нудного побутового будня на чарівну “повінь місячного світла”.

“Рівного йому не бачу в сучасній українській прозі”, – писав той же Михайло Осадчий.

Виходець із гуцульського села, серцем і душею вростав у рідні Карпати. Виступав на захист рідної землі, жив в ім’я рідного слова, високо ніс честь і гідність відважного гуцула.

“Дві стихії заволоділи моїм серцем – стихія любові до слова і стихія любові до України”, – виповідав душу у листі.

“В мене відсутня аура спокою і рівноваги. Слово рятує мене від втоми, дає відчуття життя. Я не можу жити поверхневими враженнями, я прагну вогню, інтиму і правди. Це фантоми моєї долі. Нищість недругів і недоброзичливців накриває мене з головою, як хвиля. Словесні баталії, цинічна підла гра графоманів виводять мене з рівноваги. Ненавиджу запроданство” (П. Ф.).

Бунтарська непримиренність, свята жертовність в ім’я України, безмежна любов до рідного краю проявляються у внутрішньому стані його героїв.

Душа автора летіла, як птах, у рідні гори і полонини. За кожною новелою максимальна напруга душевних сил, бо, як зазначав Микола Холодний, література – це теж Колима.

Біль і трагізм – від глибини почуттів, від трагізму цілої епохи. Соковита мова з гуцульським діалектом, межування дійсності з містикою, глибокий патріотизм і висока гідність української душі притаманні його творам.

“Письменники є справжні, а є “просунуті”. Багато маститих мають фори, але не мають таланту. Присудження премій – це літературні торговища” (П. Ф.).

Він нікого не боявся, і всі про це знали. Його твори – це частина історії, це реальна дійсність, жорстока оголена правда.

“Ніякого визнання державності української мови і української нації немає. Підкуп на кожному кроці. Письменник повинен бути генератором змін. Так було віками. Все пережите, переслухане збурюється в пам’яті, до болю стискає серце і тоді я мушу писати” (П. Ф.).

– Чого ти найбільше боїшся у житті? – запитала колись я його.

– Втратити близьку людину, боюся тих писак, що зазіхають на чуже, боюся облесних, бо вони лукаві, боюся розчаруватись у друзях, боюся збайдужіти.

Він сам визначав, що варто друкувати, над чим треба додатково попрацювати, а що нікуди не годиться.

“Коли пишеш, відштовхуйся від конкретної події, якщо твір відображає правду, він має право на життя. Сучасна дійсність буквально закидує нас низькопробними творами, а деякі критики-песимісти пророкують загибель українській літературі, але треба знаходити золоті перли творчості серед купи мотлоху” (П. Ф.).

Його взаємини зі світом були непростими, суперечки з опонентами – безкомпромісними. Можливо, через це так жорстоко побили Павла напередодні нового 2001 року, про що я дізналася з повідомлення Львівського радіо. Письменник тривалий час перебував на межі життя і смерті, перенісши кілька складних операцій. У лікарні написав повість “Різдво в реанімації”. Після виписки не міг довго сидіти за столом, його постійно мучив головний біль, з’явилися галюцинації.

“Наш народ так тлумили і намагалися знищити фізично, так нам вбивали в голови, що ми продажні, так розкидали по всіх куточках світу, що ми врешті-решт повірили у свою меншовартість” (П. Ф.).

Павлові було притаманне неабияке почуття гумору, про що засвідчує сатирична повість “Львівська прописка, або Дівка з хатою”.

Зустрівши його після лікарні, я не могла не помітити, як він змінився. Погаслий погляд, перекошене посіріле обличчя, зсутулена постаріла постать... Намагався відмежуватись від усіх, занепав духом. Шкодував, що не має біля чого навіть тост виголосити. Казав, що працює над трилогією біографічного характеру, у якій планує якомога ширше висвітлити гуцульські звичаї, традиції, історичну правду народу.

Востаннє ми зустрілись на трамвайній зупинці, неподалік пам’ятника Іванові Федорову. Виглядав дуже змученим, ледве переставляв ноги. Побачивши мене, зрадів. Його, як здавалося, неприязний досі погляд потеплів. Скаржився на самотність і головний біль. Мова була тихою, невиразною. Через кілька місяців мене боляче вразила звістка про смерть Павла Федюка. Того ж дня я записала у своєму щоденнику:

“З болем довідалась, що талановитий письменник Павло Федюк, з яким ми були добрими друзями, раптово помер. Останнім часом я ніяк не могла віднайти його (оскільки на телефонні дзвінки ніхто не відповідав). Не мали інформації про нього і мої друзі-письменники.

Яскрава, неповторна особистість... Навколо його імені плелися всякі інтриги в зв’язку з тими перемінами, які звалилися на Павла після жорстокого побиття невідомими нападниками. Вчинена наруга зруйнувала фізичне і психічне здоров’я, з тих пір його переслідував дух смерті. Болить те, що дехто з письменників піарився на цій біді.

Коли Павло працював головним редактором газети “Літературний Львів”, то не мав відбою від “талантів”, які, знаючи його проблему, проявляли надмірну гостинність, в очі лестили, а опісля виставляли на поглум.

Болить те, що такий потужний талант згорів передчасно і трагічно. Літературний критик Петро Сорока назвав Павла “майстром психологічної новели, яких сьогодні мало в українській літературі” (“Удогонь слова”). “... я поніс з собою болісно-мертвенний його погляд і учеписту думку, що великим талантом Господь майже ніколи не ощасливлює людину, а значно частіше розчавлює її” (П. С.).

На жаль, так і сталося. Маючи чесну, неприборкану, вперту натуру Павло Федюк згорів, як смолоскип. Його смерть – безумовно велика втрата для України. Він був справжнім письменником. Усі, хто читав його твори, підтвердять мої слова.

«І буде вічна наша дружба...»

Олена ГОРОБІЄВСЬКА,
наукова співробітниця Чернівецького меморіального музею Володимира Івасюка

1 квітня 2021 року відомому львівському фотохудожникові, заслуженому працівникові культури України Любомирові Степановичу Крисі виповнилося б 80.

П’ять років тому, до дня пам’яті автора славнозвісної “Червоної рути”, у виставковій залі Чернівецького обласного меморіального музею Володимира Івасюка було відкрито виставку світлин Любомира Криси “Та в мене спогадів є повна скриня...” На жаль, сам фотомайстер на ту пору не зміг приїхати, але присутні побачили понад 30 фотографій Любомира Степановича, які зберігаються у фондах музею Володимира Івасюка: світлини, зроблені за життя композитора (Володя з рідними Любомира Криси, портретні 1975-1977 років, низка світлин родини з відпочинку у Гагрі, зокрема, на озері Ріца у 1976 року, Володимир зі співачкою Софією Ротару у Львові), та фотографії, зроблені вже після його трагічної загибелі: відкриття виставок і проведення різноманітних заходів, відкриття меморіальної дошки у Львові, світлини на могилі на Личаківському кладовищі, Михайло Івасюк перед обличчям сина в скульптурі, перший фестиваль “Червона рута” у Кіцмані і Чернівцях 1989 року, експозиція музею В. Івасюка, концерт у Києві “Повернення. В. Івасюк”. Щодо різновиду фотознімків, то серед них є портретні, групові, сюжетні. Більше, звичайно, чорно-білих світлин, але чимало і кольорових.

Народився Любомир Степанович 1 квітня 1941 року в місті Сяноку на Лемківщині (Польща) в сім’ї Стефана і Йосифи. У 1946 році разом із батьками був переселений (операція “Вісла”) на Львівщину, де згодом народилися його молодші сестри Лідія і Дарія та брат Володимир.

Після закінчення середньої школи, з 1961 по 1964 рік, служив у Збройних силах на Закавказзі. Вищу освіту здобував в Українському поліграфічному інституті на факультеті графіки, працював у різних установах Львова. Протягом багатьох років працював творчо, у 2010 році отримав почесне звання “Заслужений працівник культури України”, є автором і співавтором низки книжок і фотоальбомів, зокрема: “Візит благодаті. Фоторозповідь про перебування Глави держави Ватикан Святішого Отця Папи Римського Івана Павла II у Львові, 25-27 червня 2001 року”; альбом-фоторозповідь “Так було...”; фотоальбом “Володимир Івасюк. Вернись із спогадів...” (до 60-річчя композитора і поета Володимира Івасюка); альбом спогадів “Володимир Івасюк. Відлуння твоїх кроків...”.

Знайомство Любомира Криси з Володимиром Івасюком було заочним, через пісню, коли вперше почув “Червону руту”. Тоді Любомир Степанович навіть гадки не мав, що колись заприятелює і навіть породичається з композитором.

У 1972 році Івасюк переїхав до Львова, щоб навчатися у консерваторії. Так склалися обставини, що цього ж року він познайомився із Любомиром Крисою, а згодом, у 1975 році, Любомир Степанович одружився із сестрою В. Івасюка Галиною. “Володя був цікавою особистістю, дивував своєю обізнаністю в царині музики, мистецтва, філософії. Був уважним співрозмовником, умів слухати і говорити, мав ґрунтовні знання з української та світової літератури. Крім музики і медицини, захоплювався фотографією, кінозйомками, прекрасно малював, а влітку виїжджав на море і плавав з маскою”, – згадував Любомир Криса.

Поєднували друзів не лише родинні зв’язки, а й спільне захоплення – фотосправа. На ту пору, порівняно із сучасним виготовленням фотографій, це був процес досить-таки трудомісткий. Використовувалося багато приладів: бачок для проявлення плівки, фотозбільшувач, кюветки різного розміру, та розчини: проявник, стоп-розчин, фіксаж. Одне із головних правил при виготовленні фотографій – темрява при проявленні плівки та використання червоного світла. Майже на кожному етапі важливим було дотримання температурного режиму, вказаного для проявлення плівки і фотопаперу.

Перші фотографії Володимир зробив, коли ще навчався у Кіцманській загальноосвітній школі – на початку 1960-х років. Здебільшого фотографував рідних і близьких його серцю людей: батька, матір, сестер, бабусю Олександру Василівну, няню Мілю, подругу Людмилу Шкуркіну. В майбутньому – друзів родини, тому в Івасюків такий великий фотоархів.

Тоді поширеною була чорно-біла фотографія, кольорові ж виготовлялися нечасто, бо це вимагало чимало часу, сили, матеріальних витрат. І Любомир Степанович вивчив технологію виготовлення кольорових світлин, якою одразу ж зацікавився Володя. Він запропонував посперечатися, пообіцяв виготовити 50 кольорових фото. Любомир Степанович лише з того посміявся. Наступного дня, хоч він і застав погром у квартирі Володі, але обіцяні фотографії були, на диво, зроблені. Тож суперечку Любомир Криса програв.

На жаль, талановитого композитора та фотомайстра Володимира Івасюка нема вже понад 40 років, відійшов в інший світ 5 квітня 2019 року і фотохудожник Любомир Криса, але нам залишена їхня багата творча спадщина: пісні, інструментальні твори, малюнки, фотографії, кіноархів В. Івасюка та титанічний доробок Л. Криси, адже завдяки його світлинам можемо побачити окремі яскраві сторінки життя В. Івасюка. Своїми неперевершеними і високохудожніми роботами Любомир Степанович збагатив фонди Чернівецького обласного меморіального музею Володимира Івасюка.

У Кіцманському історичному музеї відкрито фотовиставку, присвячену 80-літтю від дня народження Любомира Криси. По завершенні карантинних обмежень, ми щиро запрошуємо відвідати її усіх шанувальників творчості Володимира Івасюка та відомого львівського фотомитця Любомира Криси.

Невтомний вчений із тайстрою за плечима

До 80-ліття унікального фольклориста Івана Хланти

Антоніна ЦАРУК,
м. Кропивницький

Живе собі поважний чоловік –
Поважний на роботу і на вік.
У когось повно клопотів, журби,
А він – багач. У нього є скарби.
Василь Густі

Коли йому “тринадцятий минало”, напросився піти зі старшою сестрою Христиною на вечорниці, бо дуже хотілося пісень наслухатися, народними переказами розжитися. Переодягнений у дівоче вбрання (аби старші парубки не витурили), він розкошував у народному слові та дотепі. А вже у восьмому класі власноруч записав понад дві тисячі автентичних текстів. Згодом сходив у пошуках казкарів-співаків-оповідачів легенд і народних анекдотів, лицедіїв традиційних обрядів не тільки рідне Закарпаття, але й сусідні регіони, записав вертепне дійство й мелодику наспівів, уклав понад двадцять бібліографічних покажчиків письменників-земляків, написав історію літератури рідного краю в персоналіях, став автором понад сотні видань, ініціатором і організатором народного музею в рідній школі села Копашнева на Тячівщині, захистив докторську з мистецтвознавства.

Про вміння доводити справу до філігранної краси свідчать біографічні факти: як знайшов рукописи народних пісень, записаних Панасом Мирним й Іваном Біликом, і вперше опублікував їх; як підняв депресивну сільську школу до такого рівня, що з усієї України сюди тягнулися колеги за досвідом; як знаходив неймовірних оповідачів казок і записував кожне слово; як прихиляв довіру майстрині співу вправністю на кроснах...

Іван Васильович Хланта зізнався, що потужний емоційний заряд дають йому зустрічі з обдарованими носіями фольклору, що й “виправдовує” його присутність у часі. У цьому висловлюванні – і пієтет до істинного таланту, й усвідомлення свого шляху та місії – бути містком у триванні традицій, слова мовленого і співаного, аби передати знайдені скарби кожному з нас і наступним поколінням. “Моє життя – дорога, земна дорога радості й болю”, – лунає бадьорий голос ювіляра зі сторінок повісті його земляка Івана Губаля “Володар мудрості народної” (2004). Духовне подвижництво І. Хланти не може не захоплювати своєю одержимістю. Чи не тому про нього пишуть поети і професори, а біобібліографічний покажчик, укладений Володимиром Качканом (Ужгород: Патент, 2008), лише рецензій на творчість І. Хланти містить майже дві тисячі позицій.

Хланта Іван. Співаночки мої милі. – Ужгород: Патент, 2020. – 824 с.

Минулого року побачив світ ваговитий фоліант коломийок “Співаночки мої милі”, зібраний і впорядкований невтомним мандрівником із тайстрою за плечима. Неможливо переоцінити роль коломийок у формуванні життєвих цінностей, в усвідомленні неповторності українців. Дух національної самоідентичності, оприявлений Великим Кобзарем, теж має коломийкове коріння.

Видання презентує розлога авторська передмова. Коломийки згруповано за тематикою таким чином, що постають образи героїчних борців за волю рідного краю і риси вдачі носіїв споконвічних для Закарпаття професій – вівчарів і бокорашів. Вирізняються коломийки, пов’язані з дозвіллям молоді, танцями, музикою, порою дівування-парубкування, жартами і порадами, думками про шлюб. Окремі тематичні групи складають рекрутські пісні, заробітчанські, родинно-побутові й весільні, соціально-побутові (про багатих і бідних, антипияцькі, сучасні). Багато коломийок оспівують людську діяльність опосередковано – через предмети вжитку: одяг (сорочина, кожушок, рукавиці, крисаня, крайка, ширінка – хустина тощо), традиційну їжу (ріпляночка, паска, писанка), пропонують психологічні паралелі візуалізованих почувань, викликаних співпереживанням із рослинним і тваринним світом, птахами (дуб зелененький, висока яблунька, квітуча черешенька, ластівочка, зозуленька, когутик). Із розсипів слів і в’язанок мотивів постає живе

полотно буття, з побутом і святами, надіями і втратами, емоціями і роздумами.

Жива мова в коломийковій мелодиці – як гірська річка на полонині. Панорамне бачення змінюється деталями, зафіксованими в традиційних тропах, психологічна емпатія змінюється народним гумором, що іноді переходить у сарказм. І в усьому оспіваному світі розлита світла любов до всього і всіх: до Тиси і трембіти, ягнят і “бокорика”, до милого легіника і “дітини”, до хлопців “файних, як косиці”, до струн золотеньких, гусельочок з барвіночку і цимбал із рути, сопілочки яворової і милої співаночки... Та й хіба може бути інакше, якщо народ має глибинне переконання, що все народжується з любові і прагне саме її. Тому коломийка схиляється над колискою і проводжає в далеку дорогу, сміється і плаче, викриває хиби і сподівається...

На порозі ювілею доктора мистецтвознавства Івана Хланти, народного Скарбничого, який продовжує дивувати своїми відкриттями, хочеться побажати йому многая рясних врожайних літ!

«Покутські народні писанки»

Оксана ЯСІНСЬКА,
завідувачка Музею писанкового розпису

Під такою назвою у львівському видавництві “Колесо” нещодавно побачив світ унікальний мистецький альбом, що став результатом багаторічної праці відомої дослідниці й популяризаторки народного мистецтва, писанкарки, членкині НСМНМУ Віри Манько.

Віра Манько за освітою – поліграфіст, закінчила Український поліграфічний інститут у Львові (тепер Академія друкарства), тривалий час працювала у видавництві “Свічадо”. Писанкарством захопилася тридцять п’ять років тому. Спочатку писала писанки для себе, навчала друзів і знайомих, згодом вела шкільний гурток писанкарства. Постановила собі за мету навчити писати писанки якомога більше людей. Відтоді не припиняла досліджувати й вивчати автентичні зразки писанок з багатьох музейних фондів і приватних збірок та традиції, пов’язані з цим давнім видом народного мистецтва.

Щороку поповнювалась і особиста колекція, що налічує близько 3500 зразків писанок, на основі якої Віра Манько підготувала й видала науково-популярне видання “Українська народна писанка”, що містить 1446 взірців писанок з різних етнографічних регіонів України. Ця книжка побачила світ у 2001 р. у видавництві “Свічадо” і стала настільки популярною, що її перевидавали вже кілька разів, а переклади на англійську, німецьку, французьку та польську мови дали можливість познайомити з українською культурою широку світову громадськість.

Вагома частина колекції Віри Манько належить писанкам Покуття, цінність яких – у збереженій автентичній мові

орнаменту, кольору, символів та локальній приналежності до конкретного осередку самобутнього етнографічного регіону, де мистецькі традиції не були перервані навіть у роки тоталітарного радянського режиму. Ці писанки дослідниця придбала в народних майстрів на передвеликодніх ярмарках у Заболотові, Кутах, Косові, Коломиї, Львові чи відтворила за світлинами. Тож велика колекція покутських писанок і зібрана інформація про них спонукали невтомну дослідницю підготувати науково-мистецьке видання “Покутські народні писанки”.

У багато ілюстрованому 200-сторінковому альбомі представлено понад 1000 зразків давніх і сучасних писанок близько ста майстрів двадцяти відомих осередків Покуття. Частину з поданих у книжці писанок Віра Манько відтворила на основі музейних і приватних збірок, зокрема Музею писанкового розпису, інші було придбано дослідницею у майстринь на передвеликодніх ярмарках.

У виданні авторка подає характерні особливості технології написання писанок, їхню орнаментику, колористику

та символіку, історію розвитку писанкарства на Покутті, інформацію про дослідників і колекціонерів. Окремий розділ в альбомі відведено ярмаркам у Заболотові, які промовисто засвідчують, що традиція писання писанок на Покутті живе й розвивається.

Нове видання, що стало результатом великої подвижницької праці Віри Манько, слугуватиме невичерпним джерелом натхнення і творчих ідей для широкого кола митців, стане в нагоді кожному, хто прагне пізнати традиції мініатюрного мистецтва Покутського краю.

Гаджет книжку не замінить

Ксенія КОВАЛЕНКО,
десятикласниця, учасниця гуртка “Юні журналісти” П’ятихатського центру професійної, допрофесійної та позашкільної освіти, Дніпропетровська область

Не знаю, як хто, а я любовно зберігаю абетку у віршах, подаровану батьками. Нині мені 15 років, я навчаюсь у десятому класі, а тоді була зовсім маленька. Пригадую, як любила гортати сторінки тієї книжечки, розглядати малюнки, вчити за ними літери.

Інтернет, комп’ютери та інші гаджети вже давно стали частиною нашого повсякдення. Людство постійно еволюціонує та робить багато відкриттів, які сприяють тому, щоб життя стало зручнішим. У нас, сучасної молоді, вся реальність знаходиться у смартфоні. Тому варто йому вийти з ладу, і ми вже не можемо втямити, чим зайнятися, куди себе подіти.

Наш світ змінюється, і це важко не помітити. То чи є у нас гарантія, що через кілька років з нашого життя не зникнуть і книжки?

Ідучи по вулиці, часто помічаю людей, занурених у свої гаджети. А коли бачу тих, хто читає паперову книгу, то це сприймається, як якась дивина. Книжка й справді диво. А якщо порівняти з тим часом, коли книги тільки почали створювати і коли для звичайних людей вони були чимось недосяжним, то зараз книга – найзвичайніша річ, яка є у вільному доступі для кожного.

Для когось це – дивовижний світ відкриттів і пригод, який захоплює, в якому можна перепочити від реальності, часом забути про власні негаразди. Для іншого книга – паперові сторінки з літерами під обкладинкою.

Особисто я ціную книги і люблю читати. Обожнюю Стівена Кінга, Джейн Остін, Крісту фон Бернут. Читаючи, отримую насолоду, відпочиваю душею. Хоча, повинна визнати, я зустрічала мало однолітків, які б мали подібні інтереси. Нині мої ровесники здебільшого пов’язують своє життя із всесвітньою мережею, а книги, як правило, читають в електронному вигляді.

У мене теж є електронна книга, часто для читання я користуюсь телефоном, бо це зручно. Але, незважаючи на ці переваги, я переконана, що електронна книга ніколи не замінить справжньої. Бо читання паперової книги – дуже глибокий процес, справжнє таїнство, коли на читача мають вплив друк, оформлення, врешті запах друкованих сторінок, що несе в собі якусь магію. І це вже не кажучи про те, що, під час читання паперової книги можна кілька разів знайти улюблене місце, перечитати його і відчути зовсім інший ефект, відмінний від того, аби ми те саме робили з електронною книгою.

Безумовно, я продовжуватиму читати і користуватися тільки справжніми книгами, бо саме вони – особливі для мене.

“Фільм – ода Матері, Батьківщині, людяності, любові до ближнього”.

Фільм як живий організм

Фільм “Мама” режисера Тараса Ткаченка тепер можна дивитися і в YouTube. Телевізійний, чотири серії, про нинішню епоху і два світи України, про велику материнську душу, яка живе в тих світах…

Марія ВАЙНО,
членкиня Національної спілки кінематографістів України

Режисера **Тараса Ткаченка** знаю ще зі студентських літ. Навчався в майстерні Бориса Савченка. Дебютував дипломною ро-

ботою “Трагічне кохання для зрадливої Нуськи”. Вже тоді заявив про себе як молодий режисер, який вміє розказувати кінообразами. Далі були інші, відомі фільми, зокрема “Право на Надію” – про кохання з різницею у віці (жінка набагато старша) – і режисер підніс те почуття у право на життя. Тарас Ткаченко завжди переконливий в ідеї, яку несе. Потім “Гніздо горлиці” – драма нашого часу – заробітчанство і родина в Україні. Уміє режисер оповідати про стосунки через вміло окреслені характери героїв. “Оркестровка героїв” – звучна, без фальшу. А ось недавно – “Чорний ворон” – фільм один з найпатріотичніших зі створених, бо говорить про самоідентифікацію українця крізь призму історії і призму свого “Я”. Усе, що можна було вкласти в кінематографічну форму за романом (адже не все епічне – кінематографічне!), – виткав, вималював, кіно-поетично закарбував. Тепер фільм є у YouTube і доступний не лише в кінотеатрах. Далі були: документальна епопея “Луганський форпост” – про оборону Луганського аеропорту, документальний фільм “Кобзар. Історія однієї книги...”, “Володимир Івасюк: життя моє обірвана струна” (автор сценарію), “Іван Миколайчук: книга життя” (співрежисер), “Степан Бандера. Ціна свободи” та інші. Цей жанр достойний у режисерському виконанні.

І ось – телевізійний 4-серійний фільм “Мама”. Він виходить за межі часто поспішного (у виробництві) телевізійного серіалу. Це добротне кіно. Промовиста лаконічна назва, яка (що не часто буває у фільмах неперекладних) – озвучується голосом: він чіпає, проникає і залишається, резонує проекцією в серці кожного, бо тут архетип Великої Матері, яка народжує, ростить, відпускає, і чекає... – у часі нашому... Вона здатна і чинить подвиг, за який не дають нагород, – просто, аби “бути ближче до сина”). Там немає “чужих” і “своїх” дітей. Усіх їх поєднує образ величної Матері...

Кінострічка поглинає всього тебе і не відпускає до кінця. Режисер уміє створювати саспенс (наростаючу напругу сприйняття). А це неабияка характеристика сучасного митця. Фільм – ода Матері, Батьківщині, людяності, любові до ближнього... Режисер, окрім професійних знань, – носій масштабного мислення, світосприйняття... Тільки тоді він – справжній диригент кінематографічного дійства, яке не залишає байдужим глядача – і може створити шедевр.

Фільм має душу. Це живий організм часу, світоглядного бачення, зрештою розуміння людських страдницьких доль; це організм, який вже живе і буде жити...

Тут є речі, які сприймаються як відкриття для кожного, хто безпосередньо не зіштовхувався з подібним. Тут те, що несе війна: жертви життів, жертви соціуму, жертви розбрату. Дуже промовисті діалоги, дуже коректний тон непростої подачі матеріалу. Вражає кульмінація та болісна розв’язка, але не безнадійна, бо синові (вже не чужому), – відчиняє двері... Тут сльози самі скапують, подекуди хочеться кричати й зупиняти...

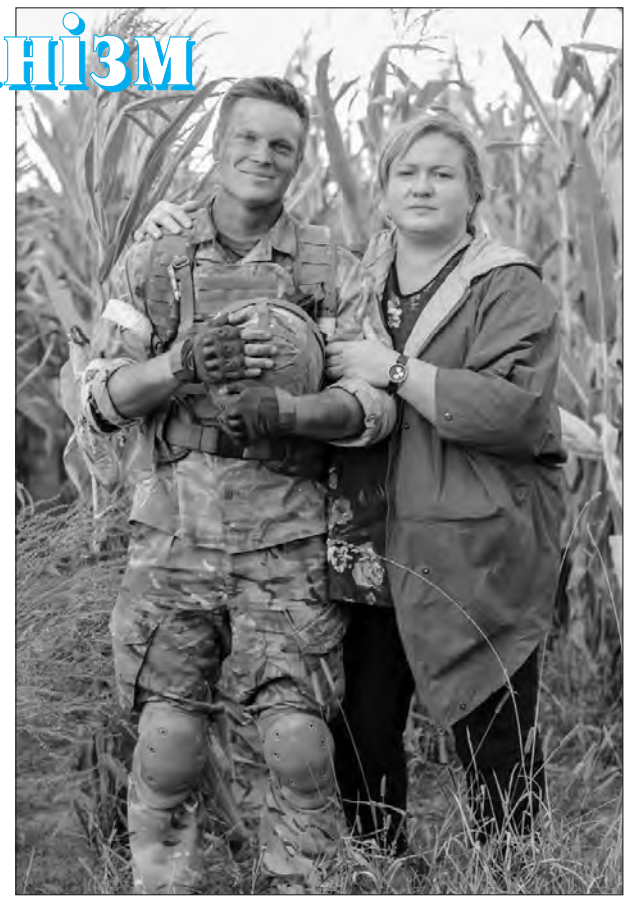

Серед творців кінороботи варто відзначити автора ідеї Валентину Руденко (в основу фільму лягли реальні події), а також сценарну групу: Валентину Руденко, Тараса Ткаченка, Миколу Рибалка, оператора-постановника Дмитра Кіптілого, художника-постановника Шевкета Сейдаметова. Фільм створено на студії “Основа-фільм” за підтримки продюсерської групи телеканалу СТБ та частково – Міністерства культури та інформаційної політики.

Варта окремої уваги органічна гра акторів: прекрасної Олесі Жураківської (мама), Костянтина Корецького (Бодя), Михайла Кришталя (Санич), Тамари Антропової (Люся), Максима Боряка (Олежика) та Миколи Боклана, Олександра Божка, Дарії Матвєєвої й усіх інших.

Переповідати фільм не варто. Тут дуже багато поза кадром. Треба дивитися й осмислювати. Автори підвели до цього глядача. Діалоги прочитуються поміж кадрами. Це гідна кінематографічна робота!

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом!

Звернення
до наших читачів, передплатників, просвітян

Друзі!

Тижневик “Слово Просвіти” – один із небагатьох нині існуючих островів незалежного українського слова в інформаційному морі — за певного “сприяння” нашої влади опинився на межі припинення свого існування. І тільки ми самі, хто любить, шанує і дорожить українським правдивим і об’єктивним словом можемо допомогти “Слову Просвіти”. Будь-яка фінансова підтримка видання – це вагомий внесок в українську справу. Тож подаємо Вам наші банківські реквізити:

АТ “Альфа-Банк, р/р UA 30 300346 0000026002016994001; отримувач: ГО “Всеукраїнське товариство “Просвіта” ім. Тараса Шевченка; код ЄДРПОУ/ІНН: 00031756.

Призначення платежу заповнюється платником так, щоб надати повну інформацію про платіж.

Минулого тижня на наше прохання про допомогу для газети “Слово Просвіти” відгукнулися:

1. **Воротинцева З. І.** — 300 грн.
2. **Гураль О. В.** — 1000 грн.

Засновник:
Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Відповідальна за випуск
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова), Павло МОВЧАН, Микола ТИМОШИК, Георгій ФІЛІПЧУК

Заступник головного редактора з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО
279-39-55

Літературна редакторка
Галина ДАЦЮК

Коректорка
Олена ГЛУШКО

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК, Володимир ЖИГУН

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”, 04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.

Листування з читачами — тільки на сторінках газети. Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

21015
4 820095 780016